

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут нафти і газу
Кафедра прикладної екології та природокористування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи
магістра

на тему: **«Аналіз кількісних і якісних показників природно-заповідного
фонду Полтавської територіальної громади»**

601-мТЗ 10700810 ПЗ

Виконав студент групи 601-мТЗ
спеціальності 183 Технології захисту
навколишнього середовища

В.В. Бездудний

Керівник:
к.б.н., доцент

Н.О. Смоляр

Рецензент:
к.б.н., доцент

Л.О. Лобань

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут нафти і газу
Кафедра прикладної екології та природокористування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 183 «Технології захисту навколишнього середовища»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ (Ілляш О.Е.)

(підпис)

(ПІБ)

_____ 20__ року

(дата)

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

БЕЗДУДНОМУ ВІТАЛІЮ ВЯЧЕСЛАВОВИУ

1. Тема роботи **«Аналіз кількісних і якісних показників природно-заповідного фонду Полтавської територіальної громади».**

Керівник роботи **Смоляр Наталія Олексіївна**, к.б.н., доцент,

затверджені наказом ректора Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка від «04» вересня 2023 року № 986 ф.а.

2. Строк подання студентом роботи 12.01.2024 р.
(дата)

3. Вихідні дані до роботи: Закони України: «Про природно-заповідний фонд», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про благоустрій населених пунктів», «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2021 року», а

також Урядовими постановами і наказами, державними будівельними нормами, Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 роки («Довкілля – 2027»).

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): Природозаповідання як сучасна природоохоронна концепція і девий механізм охорони природи; Аналіз сучасної природно-заповідної мережі Полтавського району та тенденції її розвитку; Оцінка природно-заповідної мережі Полтавської громади; Шляхи оптимізації природно-заповідної мережі Полтавської громади; Концепція створення регіонального ландшафтної парку в Полтаві.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки, картографічний матеріал, ілюстрації, електронна презентація, десять аркушів формату А3, титульний та заключний аркуш.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 02.10.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Обґрунтування теми і мети дослідження	29.09.2023	
2	Робота із інформаційними джерелами (підбір, аналіз, узагальнення)	01.10.2023 - 04.10.2023	
3	Опрацювання матеріалів щодо природно-заповідного фонду України та природно-заповідної мережі Полтавської області.	05.10.2023 - 07.10.2023	
4	Збір і камеральна оброблення матеріалів та статистичних даних.	10.10.2023-21.10.2023	
5	Визначення положення території в системі фізико-географічного, зоогеографічного районувань України.	23.10.2023-26.10.2023	
6	Аналіз природних та інших умов Полтавської територіальної громади.	14.11.2023-19.11.2023	
7	Опрацювання зібраних матеріалів щодо біорізноманіття територій урочищ «Гришків ліс», та «Прирічковий парк» – перспективних для заповідання.	27.10.2023-05.11.2023	
8	Розроблення наукової характеристики урочища «Монастирська Гора» як перспективного природно-заповідного об'єкта.	22.11.2023-30.11.2023	
9	Аналіз існуючих та перспективних для заповідання територій і об'єктів природно-заповідного фонду в межах Полтавської територіальної громади.	01.12.2023-05.12.2023	
10	Укладання та оформлення роботи .	06.12.2023-12.12.2023	
11	Виготовлення та оформлення ілюстративних та презентаційних матеріалів.	13.12.2023-20.01.2024	
12	Захист кваліфікаційної роботи.	24.01.2024	

Студент _____ **Бездудний В.В.**

(підпис)

Керівник роботи _____ **Смоляр Н. О.**

(підпис)

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ.....	2
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПРИРОДОЗАПОВІДАННЯ ЯК СУЧАСНА	
ПРИРОДООХОРОННА КОНЦЕПЦІЯ.....	11
Висновки до першого розділу.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ	
ПОЛТАВСЬКОГО РАЙОНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ.....	15
Висновки до другого розділу.....	21
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ	
ГРОМАДИ.....	
3.1. Загальна характеристика Полтавської громади	22
3.2. Місце території Полтавської громади в системі районувань України.....	24
3.3. Загальна характеристика природних умов території Полтавської громади.....	25
3.4. Характеристика природно-заповідної мережі Полтавської громади.....	26
3.4.1. Наукова характеристика заказників.....	31
3.4.2. Наукова характеристика пам'яток природи.....	32
3.4.3. Наукова характеристика парків – пам'яток садово-паркового мистецтва.....	43
Висновки до третього розділу.....	44
РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ	
ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	
4.1. Характеристика перспективних об'єктів для заповідання.....	46
4.1.1. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Гришків ліс».....	47
4.1.2. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Монастирська гора».....	51
4.1.3. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Прирічковий парк».....	58

					601-мТЗ 10700810 ПЗ
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	
Розроб.		Бездудний В.В.			Аналіз кількісних і якісних показників природно заповідного фонду Полтавської територіальної громади
Перевір.		Смоляр Н.О.			
Реценз.					
Н. Контр.					
Затверд.					
					Літ.
					Арк.
					Аркушів
					5
					НУ « ім. Юрія Кондратюка »

Висновки до четвертого розділу.....	68
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ В ПОЛТАВІ.....	69
Висновки до п'ятого розділу.....	72
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	73
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	75
ДОДАТКИ.....	83
Додаток А. Картографічні матеріали.....	83
Додаток Б. Фотоілюстративні матеріали.....	86
Додаток В. Табличні матеріали.....	93
Додаток Г. Публікації автора.....	97
Додаток Д. Структурно-логічна схема дослідження.....	103

					<i>601-мТЗ 10700810 ПЗ</i>			
<i>Змн.</i>	<i>Арк.</i>	<i>№ докум.</i>	<i>Підпис</i>	<i>Дата</i>				
<i>Розроб.</i>		<i>Бездудний В.В.</i>			<i>Аналіз кількісних і якісних показників природно заповідного фонду Полтавської територіальної громади</i>	<i>Літ.</i>	<i>Арк.</i>	<i>Аркуші</i>
<i>Перевір.</i>		<i>Смоляр Н.О.</i>					6	
<i>Реценз.</i>						<i>НУ « ім. Юрія Кондратюка »</i>		
<i>Н. Контр.</i>								
<i>Затверд.</i>								

ВСТУП

У сучасних умовах зростання антропогенного тиску на навколишнє природне середовище досить актуально постають питання охорони біорізноманітності на всіх рівнях організації: популяційному, видовому, ценотичному, ландшафтному, як у планетарному, так і в регіональному відношенні.

Охорона виду передбачає його збереження на популяційному, видовому (включення видів біоти до реєстрів рідкісних, так звані, червоні книги), ценотичному (охорона угруповань, включення фітоценозів до списків Зеленої книги) рівнях. Однак, ефективність такої охорони можна досягнути тільки, враховуючи ландшафтний рівень, коли охороні піддається увесь ландшафт як цілісний природно-територіальний комплекс.

Забезпечити цей механізм охорони біорізноманіття реально через заповідання добре збережених природних комплексів і створення об'єктів природно-заповідного фонду, що є основним завданням заповідної справи як складової ідеї (теорії і практики) охорони природи.

Актуальність проведених досліджень визначена нагальною потребою збільшення показника заповідності, а відтак і площі природно-заповідного фонду на території Полтавської громади, а також упередження знищення таких ділянок природи, які збереглись на сьогодні в умовах зростаючого урбанізовного та рекреаційного тиску на них.

Тому **метою кваліфікаційної роботи** є аналіз та оцінка сучасної природно-заповідної мережі Полтавської громади та обґрунтування доцільності збільшення її площі на виконання завдань забезпечення сталого розвитку.

Для реалізації цієї мети нами у дослідження були визначені такі **основні завдання**:

- провести аналіз та надати оцінку кількісних і якісних показників ПЗМ Полтавської громади;

- надати характеристику наукової та природоохоронної цінності існуючих об'єктів ПЗФ Полтавської громади, в тому числі й за загальноприйнятими показниками їх біорізноманіття;
- запропонувати шляхи збільшення площі та оптимізації ПЗМ Полтавської громади;
- освоїти методики створення об'єктів ПЗФ та розробити наукові характеристики на перспективні об'єкти;
- з'ясувати значення оптимізованої перспективної ПЗМ Полтавської громади для забезпечення її сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є: існуючі та перспективні території та об'єкти ПЗМ Полтавської громади.

Предметом дослідження є: оцінка стану ПЗМ Полтавської територіальної громади за результатами аналізу її кількісних і якісних показників та обґрунтування доцільності її розвитку.

Зв'язок із науковими темами та програмами кафедри. Кваліфікаційна робота виконана згідно науково-дослідної проблематики випускової кафедри прикладної екології та природокористування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Наукова новизна результатів досліджень. У кваліфікаційній роботі подальшого розвитку набула апробація методик, які застосовуються в заповідній справі, та реалізація природоохоронних стратегій і концепцій на регіональному та місцевого (локальному) рівні. Вперше проведена комплексна оцінка ПЗМ Полтавської громади, яка створена згідно нового (впроваджений у 2020 році) адміністративно-територіального устрою України та запропоновано шляхи її розвитку.

Автором висунута гіпотеза про те, що ПЗМ Полтавської громади доцільно розширювати за рахунок заповідання територій із вцілілими природними комплексами і багатим біорізноманіттям. Автор підтримує концепцію розвитку ПЗМ Полтавської громади, в основі якої – створення в громаді регіонального

ландшафтного парку «Полтавський» – об’єкта природно-заповідного фонду поліфункціонального призначення.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали, розроблені у ході виконання кваліфікаційної роботи використано при підготовці наукової характеристики перспективного природно-заповідного об’єкта «Монастирська гора». Деякі інші матеріали після їх оприлюднення можуть бути враховані в ході процесу оптимізації ПЗМ Полтавської громади та при розробці спеціальних документів та програм для громади, таких як «Стратегія розвитку Полтавської громади», «Програма охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Полтавської громади» та ін.

Усі документи, які автором розроблені й представлені в кваліфікаційній роботі буде надано за запитом до Науково-дослідного відділу Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського – для врахування при організації природоохоронної та краєзнавчої роботи в регіоні.

Апробація результатів досліджень. Деякі матеріали кваліфікаційної роботи опрацьовані автором у статті, яка опублікована у співавторстві з науковим керівником у збірнику матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження», що відбулася 7-8 грудня 2023 року на платформі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [59]:

Смоляр Н. О., Бездудний В. В. Аналіз кількісних і якісних показників природно-заповідної мережі Полтавської громади (Україна) // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження» (7-8 грудня 2023 року, Полтава). Полтава: НОУПП, 2023. С. 98–101.

Особистий внесок магістранта. Кваліфікаційна робота є оригінальною науковою працею. Основні результати, положення й висновки, що виносяться на захист, обґрунтовано автором особисто. Використовуючи загальноприйняті підходи та методики, автором самостійно підготовлено

наукову характеристику на перспективний природно-заповідний об'єкт «Монастирська гора» у Полтаві.

Кваліфікаційна робота виконана на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» на випусковій кафедрі прикладної екології та природокористування упродовж 2022-2023 років із використанням даних, що одержано в ході накопичувального аналізу першоджерел, які знаходяться в науковому інформаційному просторі й стосуються питань збереження біорізноманіття, сучасних природоохоронних концепцій, а також статистичних матеріалів і даних по Полтавській області й Полтавській територіальній громаді зокрема [76-78]. Матеріали зібрано автором і особисто в ході самостійних польових досліджень, проведених за загальноприйнятими в екології, заповідній справі, охороні природи, созології методиками. У процесі оброблення й аналізу вихідних матеріалів було використано наукові методи систематизації: польовий, статистичний, аналітичний. Для оцінки стану ПЗФ області, Полтавського району та Полтавської ТГ використано показник заповідності території.

Методи дослідження. У ході досліджень для збору натурального матеріалу використано як основний експедиційно-маршрутний метод. У ході камерального оброблення матеріалів використано аналітичні методи системного аналізу. При підготовці наукової характеристики на перспективний природно-заповідний об'єкт «Монастирська гора» нами використано відповідні практичні рекомендації та методики [48].

Структура роботи. Зміст кваліфікаційної роботи включає вступ, п'ять основних розділів із підрозділами, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних інформаційних джерел, додатки (табличні матеріали, фотоілюстративні матеріали, картосхеми). Основний текст роботи висвітлений на 78 сторінках машинописного тексту, загальний обсяг роботи – 104 сторінки. Текст роботи ілюстрований таблицями та рисунками.

РОЗДІЛ 1.

ПРИРОДОЗАПОВІДАННЯ ЯК СУЧАСНА ПРИРОДООХОРОННА КОНЦЕПЦІЯ

У сучасних умовах всезростаючого антропогенного навантаження на природні екосистеми досить гостро постають проблеми збереження й охорони біорізноманітності на організмовому, популяційному, видовому, ценотичному, ландшафтному і біосферному рівнях. Це є важливим як для і для біосфери в цілому, так і для кожного конкретного регіону (природно-територіального чи адміністративного).

Природозбереження й природозаповідання є пріоритетними серед інших сучасних природоохоронних концепцій, основним завданням якого є повне (в Україні тільки у природних заповідниках) або часткове (в інших категоріях природно-заповідного фонду) обмеження господарської та будь-якої іншої діяльності на природних територіях із збереженням біорізноманіттям задля його збереження, відтворення та охорони. Такі завдання якнайкраще можна вирішити в об'єктах та на територіях природно-заповідного фонду, кожна категорія яких призначена виконувати специфічні природоохоронні функції згідно визначеного і встановленого заповідного режиму.

Вирішення цих завдань є головним завданням такого напрямку охорони природи як заповідна справа, яка є теорією і практикою збереження та відновлення природних комплексів і їх компонентів, а також їх раціонального використання в межах об'єктів і територій природно-заповідного фонду.

Законодавчою основою для функціонування та розвитку заповідної справи в Україні є такі основні документи як Конституція України, Закон України «Про охорону навколишнього середовища». Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [39], Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» та інші законодавчі документи.

Оскільки Полтавська область розташована в Лівобережному Лісостепу, то є одним із найбільш окультурених регіонів України. Це пов'язано із сприятливістю природно-кліматичних умов та наявністю родючих чорноземних ґрунтів [13]. Це вплинуло, з одного боку, на формування строкатого й багатого рослинного покриву Полтавської області, багатих флори та фауни і з представленістю й рідкісних видів, з другого, – викликає постійні ризики та загрози втрат і знищення природного біорізноманіття.

Саме господарська діяльність на території Полтавської області у минулому й донедавна призвела до знищення природних комплексів на значних обширах. У першу чергу це відобразилося на зональних для Лівобережного Лісостепу типів рослинності – лучних степів і широколистяних лісів (дібров), адже під ними сформулися найродючіші ґрунти – чорноземи та сірі лісові, які нині використовуються під сільськогосподарські угіддя. Вододільні діброви фрагментарно збереглися на Полтавщині, а лучний степ неораний зберігається лише в Карлівському районі як комплексна пам'ятка природи «Академія» на площі 33,6 га [2].

За всі роки на Полтавщині набутий досвід природозаповідання. Сподвижниками заповідної справи на Полтавщині були такі вчені, як В. І. Вернадський, В. Ф. Ніколаєв С. О. Іллічевський та ін. І нині ця справа в області продовжується. Результатом цієї природоохоронної роботи є сучасна природно-заповідна мережа Полтавської області, яка характеризується високими кількісними (393 об'єкти та території загальною площею 142426, 8715 га) і якісними показниками (показник заповідності складає 4,97%) [27]. За останнє десятиріччя в природно-заповідному фонду області з'явилися нові категорії – національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники лісові, ентомологічні, орнітологічні, ботанічний сад. У структурі природно-заповідної мережі області відсутні заповідники, зоологічні парки [54].

Серед основних напрямів розвитку заповідної справи на Полтавщині на сучасному етапі є:

- екосистемний підхід до заповідання (збереження середовищ існування); створення об'єктів на значних площах (із метою включення більшої кількості екосистем);
- об'єднання щільно розміщених об'єктів у більші за площею території; створення об'єктів поліфункціонального призначення;
- при створенні об'єктів врахування критеріїв як унікальності (рідкості), так і репрезентативності (типовості);
- збільшення показника заповідності в області;
- підвищення рівні екологічної культури населення області.

Напрацювання в Полтавській області щодо заповідної справи, як засвідчують численні публікації дослідників природи Полтавщини [7, 13, 55, 65, 66], у всіх районах і територіальних громадах наявні ресурси й можливості для розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду. Особливо актуально ці завдання постають в контексті створених нещодавно територіальних громад згідно утвердженого в 2020 році нового адміністративно-територіального устрою України.

Найповніше переліки об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області наводилися у монографіях «Заповідна краса Полтавщини» (1996 рік) [2], «Еталони Полтавщини» (2003 рік) [13], «Регіональна екомережа Полтавщини» (2010 рік) [55] та довіднику «Природно-заповідний фонд Полтавської області (реєстр-довідник)» (2014 рік) [54]. Однак, із того часу природно-заповідна мережа області поповнювалася новими об'єктами. Однак, в останні роки цей процес відбувається не так швидко, як могло бути і як вимагають сучасні тенденції розвитку держави й європейські та загальнодержавні тенденції розвитку суспільства та збереження довкілля.

Висновки до першого розділу:

Природозбереження й природозаповідання є пріоритетними серед інших сучасних природоохоронних концепцій, основним завданням якого є повне (в Україні тільки у природних заповідниках) або часткове (в інших категоріях

природно-заповідного фонду) обмеження господарської та будь-якої іншої діяльності на природних територіях із збереженням біорізноманіттям задля його збереження, відтворення та охорони. Такі завдання якнайкраще можна вирішити в об'єктах та на територіях природно-заповідного фонду, кожна категорія яких призначена виконувати специфічні природоохоронні функції згідно визначеного і встановленого заповідного режиму.

Полтавська область розташована в Лівобережному Лісостепу, а тому є одним із найбільш окультурених регіонів України. Це пов'язано із сприятливістю природно-кліматичних умов та наявністю родючих чорноземних ґрунтів. Це вплинуло, з одного боку, на формування строкатого й багатого рослинного покриву Полтавської області, багатих флори та фауни і з представленістю й рідкісних видів, з другого, – викликає постійні ризики та загрози втрат і знищення природного біорізноманіття.

За всі роки на Полтавщині набутий досвід природозаповідання. Результатом цієї природоохоронної роботи є сучасна природно-заповідна мережа Полтавської області, яка характеризується високими кількісними (393 об'єкти та території загальною площею 142426, 8715 га) і якісними показниками (показник заповідності складає 4,97%) [27, 59]. За останнє десятиріччя в природно-заповідному фонду області з'явилися нові категорії – національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники лісові, ентомологічні, орнітологічні, ботанічний сад. У структурі природно-заповідної мережі області відсутні заповідники, зоологічні парки [54].

В останні роки створення нових об'єктів природно-заповідного фонду в Полтавській області відбувається не так швидко, як могло бути і як вимагають сучасні тенденції розвитку держави й європейські та загальнодержавні тенденції розвитку суспільства та збереження довкілля.

Хоча на території всіх районів і територіальних громад області наявні ресурси й можливості для розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду [55].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОГО РАЙОНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

У контексті реалізації екологічної політики держави з метою забезпечення національних інтересів було прийнято Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», серед яких зазначаються й ті, які спрямовані на запобігання втратам екосистемного та біологічного різноманіття, його відтворення та охорону.

Загально визнано, що найбільш дієвим механізмом реалізації завдань збереження природних комплексів і біорізноманіття є природозаповідання, так як природоохоронні об'єкти є важливими біоцентрами збереження й відтворення біорізноманіття на всіх рівнях організації.

Відсоток заповідності території є важливим показником її стану, рівня збереженості природи й навіть екологічної культури місцевого населення. Його розраховують як відношення загальної площі об'єктів природно-заповідного фонду до її загальної площі.

Природно-заповідний фонд Полтавщини станом на 01.01 2023 року налічувала 393 об'єкти загальною площею 142,79 тис. га, що визначає показник заповідності в 4,97% [27]. У складі природно-заповідного фонду (ПЗФ) області об'єкти представлені таким чином: два національні природні парки (площа – 22792,62 га); п'ять регіональних ландшафтних парки (площа – 53056,45 га); 20 заказників загальнодержавного значення (площа – 41226,9 га) та місцевого значення – 159 (площа – 38492,31 га); одна пам'ятка природи загальнодержавного значення (площа – 145 га) та 137 – місцевого значення (площа – 1739,03 га); один ботанічний сад загальнодержавного значення (площа – 18 га); два дендрологічні парки загальнодержавного значення (площа – 20,9 га) та один місцевого значення (площа – 7,64 га); чотири парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення (площа – 442,5 га) та

13 місцевого значення (площа – 179,64 га); 48 заповідних урочищ (площа – 7116,2 га) [54].

У ході проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні в 2020 році для Полтавської області визначено 60 територіальних громад, які розташовані в чотирьох адміністративних районах – Полтавському, Лубенському, Миргородському та Кременчуцькому.

Аналіз розподілу об'єктів ПЗФ Полтавської області щодо адміністративних одиниць (адміністративних районів та територіальних громад) показав, що показник заповідності Полтавської області є дещо нижчим від національного (6,77%) та значно нижчим від європейського. Значення показника заповідності відрізняється і за адміністративними районами й за територіальними громадами [27].

У розрізі територіальних громад показник заповідності теж коливається в досить широкому діапазоні – від 20,65% (у Кобеляцькій ТГ Полтавського району) до 0,025% (у Терешківській ТГ Полтавського району). А в таких ТГ як Ромоданівська, Гоголівська та Пришибська об'єкти природно-заповідного фонду взагалі відсутні [27], хоча на території цих громад наявні всі умови й ресурси для створення природно-заповідних територій.

Результати аналізу рівнів заповідності ТГ в межах Полтавської області засвідчує ту закономірність, що найвищі показники заповідності характерні для тих громад, де створені й функціонують об'єкти ПЗФ поліфункціонального значення – національні природні парки («Пирятинський», «Нижньосульський») та регіональні ландшафтні парки («Диканський», «Нижньоворсклянський», «Гадяцький»), а також значні за площею заказники (наприклад, «Географічний центр Полтавщини», «Христанівський», «Середньосульський» та ін.).

Високі показники заповідності в декількох громадах (Кобеляцькій (20,646) та Диканській (17,832) визначені функціонуванням на їх території регіональних ландшафтних парків «Диканський» (площа – 11945,0 га) та «Нижньоворсклянський» (площа – 23200,0 га) – об'єктів природно-заповідного фонду поліфункціонального призначення. Саме їх значні площі обумовлюють і

найвищі відсотки заповідності в громадах, і в Полтавському районі зокрема. Вони виступають ключовими об'єктами ПЗФ не тільки громад і Полтавського району, а й Полтавської області зокрема.

Результати аналізу показників заповідності новостворених чотирьох районів Полтавської області, проведених Голюком Ю.С., Смоляр Н.О. та ін. [27] показує, що за нового адміністративно-територіального устрою України показник заповідності районів Полтавської області значно вирівнявся (у межах 3,7-6,3%) порівняно із ситуацією за попереднього адміністративно-територіального устрою, коли показник заповідності коливався в досить широкому діапазоні – від 0,8% у Гребінківському районі до 17,932% у Диканському, що вказує на раціональний розподіл колишніх територіальних одиниць і об'єктів ПЗФ у межах районів. Так, показник заповідності нині для трьох районів практично вирівнявся (Кременчуцький – 6,349%, Полтавський – 5,291%, Лубенський район – 4,204%), а Миргородський район поступається їм незначним чином – 3,718%. Авторами публікації [27] зроблено висновок про практично однакові стартові можливості районів для досягнення європейського рівня заповідності за нинішньої ситуації в заповідній справі області.

Сучасний Полтавський район розташований у центральній-східній Полтавської області (рис.1). Територіально район знаходиться на межі з Сумською, Харківською та Дніпропетровською областями [77].

Його створено відповідно до Постанови Верховної Ради України №807-ІХ від 17 липня 2020 року в межах проведення Адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Адміністративний центр району – місто Полтава (водночас і обласний центр України).

Рисунок 1 – Картосхема Полтавського району із зазначенням адміністративних районів та їх меж

Загальна площа сучасного району становить 10844,2 км² (37,8% від площі області), кількість населення – 595,9 тис. осіб (за даними 2020 року).

До сучасного Полтавського району ввійшли ліквідовані на той час повністю території колишніх Полтавського, Диканського, Карлівського районів, східна та центральна частина Кобеляцького, Зіньківського, Машівського, Новосанжарського, Котелевського, Решетилівського, Чутівського районів та місто обласного підпорядкування Полтава Полтавської області [77].

До складу району входять 24 територіальні громади. Деякі їхні соціологічні характеристики наведені у таблиці 1.

Згідно адміністративного підпорядкування до складу Полтавського району ввійшли такі територіальні громади:

- міські (Білицька, Диканська, Зіньківська, Карлівська, Кобеляцька, Котелевська, Машівська, Новосанжарська, Опішнянська, Полтавська, Решетилівська, Скорородівська, Чутівська),

- селищні (Драбинівська, Коломацька, Великорублівська, Ланнівська, Мачухівська, Мартинівська, Михайлівська, Нехворощанська, Новоселівська, Терешківська, Щербанівська).

Таблиця 1 – Деякі показники заповідності в розрізі територіальних громад Полтавського району

№ з/п	Місце в рейтингу ТГ в Полтавському районі за показником заповідності	Назва територіальної громади (ТГ)	Деякі показники соціологічні показники в розрізі громад			
			Загальна площа ТГ, га	Кількість об'єктів ПЗФ Загальна площа ТГ, шт.	Загальна площа ПЗМ ТГ, га	Показник заповідності, %
1	23	Білицька	38890,0	1	57,8	0,149
2	9	Великорублівська	38970,0	8	1053,1	2,702
3	2	Диканська	68280,0	5	12176,0	17,832
4	15	Драбинівська	26050,0	1	301,0	1,155
5	18	Зіньківська	106700,0	16	722,89	0,678
6	17	Карлівська	33450,0	3	354,1	1,059
7	1	Кобеляцька	121860,0	10	25159,0	20,646
8	12	Коломацька	18870,0	2	428,0	2,268
9	13	Котелевська	40450,0	10	805,02	1,990
10	14	Ланнівська	26870,0	3	585,3	2,178
11	22	Мартинівська	25760,0	1	52,7	0,205
12	19	Мачухівська	24780,0	1	166,6	0,672
13	16	Машівська	39180,0	2	47,2	0,120
14	6	Михайлівська	43200,0	3	2077,4	4,809
15	3	Нехворощанська	28480,0	3	1878,7248	6,597
16	5	Новосанжарська	67290	11	3337,3	4,960
17	11	Новоселівська	25750,0	3	654,7	2,543
18	7	Опішнянська	30510,0	5	988,89	3,241
19	20	Полтавська	54870,0	37	264,18	0,456
20	10	Решетилівська	110210,0	16	2866,2	2,601
21	21	Скороходівська	32500,0	1	115,7	0,356
22	24	Терешківська	19750,0	1	5,0	0,025
23	4	Чутівська	53450,0	5	3109,24	5,817
24	8	Щербанівська	10080,0	5	274,29	2,721
Всього:		24		153	57480,3348	5,291

Згідно даних таблиці 2, сучасну природно-заповідну мережу Полтавського району формують 153 території та об'єкти ПЗФ загальною площею 57480,3348 га, що визначає показник заповідності 5,291.

Полтавська територіальна громада є однією із 24 громад у Полтавському адміністративному районі [76]. Її площа становить 54870,0 га. За цим показником знаходиться на 6-му місці в районі. Однак, відсоток заповідності (0,456) в Полтавській громаді є одним із найнижчих у розрізі територіальних громад у районі – її місце в рейтингу 20-е. Ці факти визначають необхідність збільшувати площу її природно-заповідного фонду.

Враховуючи, що в сучасній ПЗМ Полтавщини охороняються типові й унікальні природні комплекси, які репрезентують практично всі структурні компоненти біорізноманіття регіону, головною стратегією природозаповідання в Полтавській області є створення значних за площею об'єктів на основі обов'язкового врахування критеріїв типовості та унікальності біорізноманіття, враховуючи основні положення й підходи концепції забезпечення охороною середовищ існування живих організмів, їх угруповань, біотопів і екосистем загалом.

Таким чином, ПЗМ Полтавської області є досить репрезентативною щодо кількісних (393 об'єкти восьми категорій) та якісних характеристик (показник заповідності – 4,97%, незначно поступається національному). Однак, у розрізі новостворених ТГ Полтавської області, утворених відповідно до засад запровадженого в 2000 році нового адміністративно-територіального устрою України, показник заповідності є нерівномірним, а для деяких – не застосовується, оскільки об'єкти природно-заповідного фонду в цих ТГ відсутні. Тому головними тенденціями розвитку ПЗФ ТГ Полтавської області на сучасному етапі є:

- екосистемний підхід до заповідання (збереження середовищ існування (оселищ) (так звана, біотопічна (оселищна) концепція збереження біорізноманіття);
- створення об'єктів знаної площі (із метою включення більшої кількості екосистем);
- об'єднання дрібних, поруч розташованих територій, у більші за площею згідно з концепцією регіональної екомережі;

- створення об'єктів поліфункціонального призначення (в умовах Полтавської області такими є національні природні та регіональні ландшафтні парки);
- під час створення об'єктів урахування критеріїв як унікальності (рідкості), так і типовості (репрезентативності);
- забезпечення зростання показника заповідності в Полтавській області, новоуворених районах і у всіх територіальних громадах як індикатора стану збереженості їх природи в контексті забезпечення збалансованого розвитку регіонів.

Висновки до другого розділу:

Природно-заповідний фонд Полтавщини станом на 01.01 2023 року репрезентували 393 об'єкти загальною площею 142,79 тис. га, що визначає показник заповідності в 4,97%. У ході проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні в 2020 році для Полтавської області визначено 60 територіальних громад, які розташовані в чотирьох адміністративних районах – Полтавському, Лубенському, Миргородському та Кременчуцькому.

Аналіз розподілу об'єктів ПЗФ Полтавської області щодо адміністративних одиниць (адміністративних районів та територіальних громад) показав, що показник заповідності Полтавської області є дещо нижчим від національного (6,77%) та значно нижчим від європейського. Значення показника заповідності відрізняється і за адміністративними районами й за територіальними громадами

Сучасну природно-заповідну мережу Полтавського району формують 153 території та об'єкти ПЗФ загальною площею 57480,3348 га, що визначає показник заповідності 5,29, який дещо перевищує обласний показник заповідності, але поступається національному.

РОЗДІЛ 3.

ОЦІНКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДИ

3.1. Загальна характеристика Полтавської громади

Полтавська міська територіальна громада (ТГ) знаходиться в Полтавському районі Полтавської області в Україні. Є однією із 24 територіальних громад у Полтавському районі (рис.2) і однією із 60 – у Полтавській області.

Рисунок 2 – Картосхема Полтавського району Полтавської області в розрізі територіальних громад

Полтавська територіальна громада створена в ході реформування адміністративно-територіального устрою України згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Полтавської області» (№721-р від 12 червня 2020 року) шляхом об'єднання територій та населених пунктів Полтавської міської ради. Загальна площа громади становить 547,8 км². На території громади проживає 312814 осіб, із яких міського населення – 2866449

осіб, сільського – 26165 осіб (дані на 01.01.2020 року) [76].

Полтавська ТГ розташована в центральній частині Полтавського району (рис.2), і за загальною площею займає 6-те місце серед 24 ТГ Полтавського району (таблиця 2).

Таблиця 2 – Рейтинговий список територіальних громад Полтавкої області за загальною площею їх територій

Рейтинг	Назва ТГ Полтавського району	Загальна площа, га
1	Кобеляцька	121860,0
2	Решетилівська	110210,0
3	Зіньківська	106700,0
4	Диканська	68280,0
5	Новосанжарська	67290,0
6	Полтавська	54870,0
7	Михайлівська	43200,0
8	Чутівська	53450,0
9	Котелевська	40450,0
10	Машівська	39180,0
11	Великорублівська	38970,0
12	Білицька	38890,0
13	Карлівська	33450,0
14	Скороходівська	32500,0
15	Опішнянська	30510,0
16	Нехворощанська	28480,0
17	Ланнівська	26870,0
18	Драбинівська	26050,0
19	Мартинівська	25760,0
20	Новоселівська	25750,0
21	Мачухівська	24780,0
22	Терешківська	19750,0
23	Коломацька	18870,0
24	Щербанівська	10080,0
	24	

До складу Полтавської міської територіальної громади увійшли Абазівська, Бричківська, Валківська, Гожулівська, Ковалівська, Пальчиківська, Сем'янівська, Супрунівська, Тахтаулівська, Черноглазівська сільські ради Полтавського району і місто Полтава – обласний центр України.

У межі Полтавської ТГ увійшли території таких населених пунктів: місто

Полтава, села Абазівка, Андріївка, Андрушки, Бершацьке, Біологічне, Бочанівка, Брияківка, Бугаївка, Валок, Верхоли, Витівка, Грабинівка, Гринівка, Глухове, Говтвяничик, Гожули, Гутирівка, Давидівка, Долина, Жуки, Залізничне, Затурине, Зорівка, Івашки, Їжаківка, Каплунівка, Карпусі, Келебердівка, Ковалівка, Косточки, Лаврики, Лозівка, Макарцівка, Макухівка, Мильці, Носівка, Олєпіри, Очканівка, Пальчиківка, Патлаївка, Петрівка, Рожаївка, Сем'янівка, Соломахівка, Соснівка, Супрунівка, Тахтаулове, Тернівщина, Трирогове, Уманцівка, Циганське, Червона Долина, Черноглазівка, Шостаки, Яцинова Слобідка.

3.2. Місце території Полтавської громади в системі районувань України

Згідно фізико-географічного районування України [18] територія Полтавської ТГ розташована в межах Східно-Полтавської підвищеної області Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції Лісостепової зони Східно-Європейської країни.

Відповідно до геоботанічного районування України територія Полтавської ТГ належить до Роменсько-Полтавського (Дикансько-Котелевського) геоботанічного округу Лівобережно-Придніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області [50].

У схемі зоологогеографічного районування територія Полтавської ТГ знаходиться в межах Лівобережної підділянки ділянки Східно-Європейського Листяного лісу та Лісостепу району Мішаного, Листяного лісу та Лісостепу Східно-Європейського округу Європейсько-Західносибірської лісової провінції Бореальної Європейсько-Сибірської підобласті Палеарктичної області [22].

3.3. Загальна характеристика природних умов території Полтавської громади

Полтавська ТГ знаходиться в Полтавському районі – центрально-східній частині України в межах природної зони Лісостепу, Східноєвропейської рівнинної фізико-географічної країни – Придніпровської низовини [21].

Територія Полтавської ТГ належить до помірного кліматичного поясу, крайньої південної частини Атлантико-континентальної помірно вологої помірно теплої кліматичної області.

Середня річна температура повітря в межах області змінюється від $+6,5^{\circ}\text{C}$ до $+8,3^{\circ}\text{C}$. Найхолодніший зимовий місяць – січень. Найнижча температура повітря настає при надходженні в наші широти арктичного повітря. В холодні зими середньомісячна температура повітря в січні-лютому сягала $15-17^{\circ}\text{C}$ морозу. Найтепліший місяць року – липень. Середня температура липня $19,8-21,6^{\circ}\text{C}$ тепла.

Територія досліджень знаходиться на межі впливу Атлантичного океану і Центральної Азії, а також північних і південних повітряних мас. Із циклонами пов'язана нестійка хмарна погода з опадами; з антициклонами – стійка безхмарна сонячна погода. Зима, як правило, починається вторгненням арктичного холодного повітря з півночі або з поширення зі сходу континентального антициклону (Сибірського). Зміна впливу континентального антициклону на циклічний вплив Атлантики зимою приводить до виникнення відлиг, ожеледі, туманів, опадів [41].

Максимум прямої сонячної радіації в області припадає на липень, мінімум – на грудень, а річні її зміни збігаються із змінами хмарності. Саме тому найменша тривалість сонячного сяяння відмічена у грудні і становить 37 годин, найбільша – у липні, 298 годин.

Для Полтавської області характерний континентальний тип річного розподілу опадів із максимумом влітку і мінімумом зимою. Середня річна кількість опадів на території області коливається в межах 450-570 мм. За

холодний період року (листопад – березень) опадів випадає в середньому 130-170 мм, а за теплий (квітень – жовтень) 320-400 мм. В окремі роки річна сума опадів може відхилитися від середньорічної на 250 мм і більше [41].

У середньому на території області щорічно буває від 1 до 3 посушливих періодів різної тривалості й інтенсивності. У теплий період року опади випадають нерівномірно. В умовах Полтавської області в середньому із кожних трьох років один рік характеризується засухою різної інтенсивності.

Середня дата появи снігового покриву на території області припадає на другу декаду листопада, а найбільш ранній термін – друга декада жовтня. Середня дата початку танення снігового покриву припадає на другу половину лютого, а його кінець – на другу декаду березня. Найпізніше дати кінця танення снігового покриву припадають на першу половину квітня.

Протягом зими товща снігового покриву зростає поступово, і найвищих значень вона досягає в кінці лютого та на початку березня. Вітри на території області не відзначаються постійністю. В холодний період року вітровий режим посилюється.

У теплий період року в регіоні нерідко спостерігаються суховії. Такі умови порушують водний баланс рослин і обумовлюють в залежності від тривалості дії суховію різний ступінь пошкодження рослин. У холодний період року відмічаються такі несприятливі явища, як льодова кірка. Вона частіше утворюється під час тривалих відлиг та випадання дощу на сніговий покрив.

Район досліджень належить до недостатньо вологої теплої зони.

Таким чином, природно-кліматичні умови району дослідження – це складний комплекс багатьох факторів, які в цілому сприятливі для розвитку типового лісостепового фіторізноманіття.

3.4. Характеристика природно-заповідної мережі Полтавської громади

Полтавська ТГ є однією з 24 громад у Полтавському районі. Вона займає площу 54870,0 га, і за цим показником знаходиться на 6-му місці в районі.

Однак, показник заповідності (0,456) є одним із найнижчих у розрізі територіальних громад у районі. Пов'язане це з тим, що, незважаючи на відносно репрезентативну кількість об'єктів ПЗФ (37) (рис.3), їх загальна площа становить лише 266,36 га (рис.4), бо більшість із них (35 об'єктів; 97,3%) є точковими, тобто мають площу меншу 50,0 га (таблиця В.1), а тому суттєво й не впливають на показник заповідності.

У категоріальному відношенні об'єкти природно-заповідного фонду Полтавської ТГ репрезентують такі три категорії з 13, передбачених згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України»:

- заказники (ландшафтні і ботанічний);
- пам'ятки природи ботанічні;
- парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Майже всі об'єкти ПЗФ Полтавської громади мають місцеве значення й тільки парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк» – загальнодержавне.

Усі природно-заповідні об'єкти Полтавської громади виконують важливі екологічні, краєзнавчі, рекреаційні та просвітницькі функції. Вони є об'єктами екскурсійної та полігонами еколого-просвітницької діяльності.

Одним із найціннішим і еталонним об'єктом ПЗФ колекційного блоку в межах Полтавської громади є парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк». Створений як об'єкт ПЗФ колекційного блоку, в межах нього охороняється й спонтанне природне біорізноманіття, зокрема й цінний лісовий масив природнього походження «Яківчанський ліс» – останець природних дібров, так званого, «зеленого кільця» Полтави.

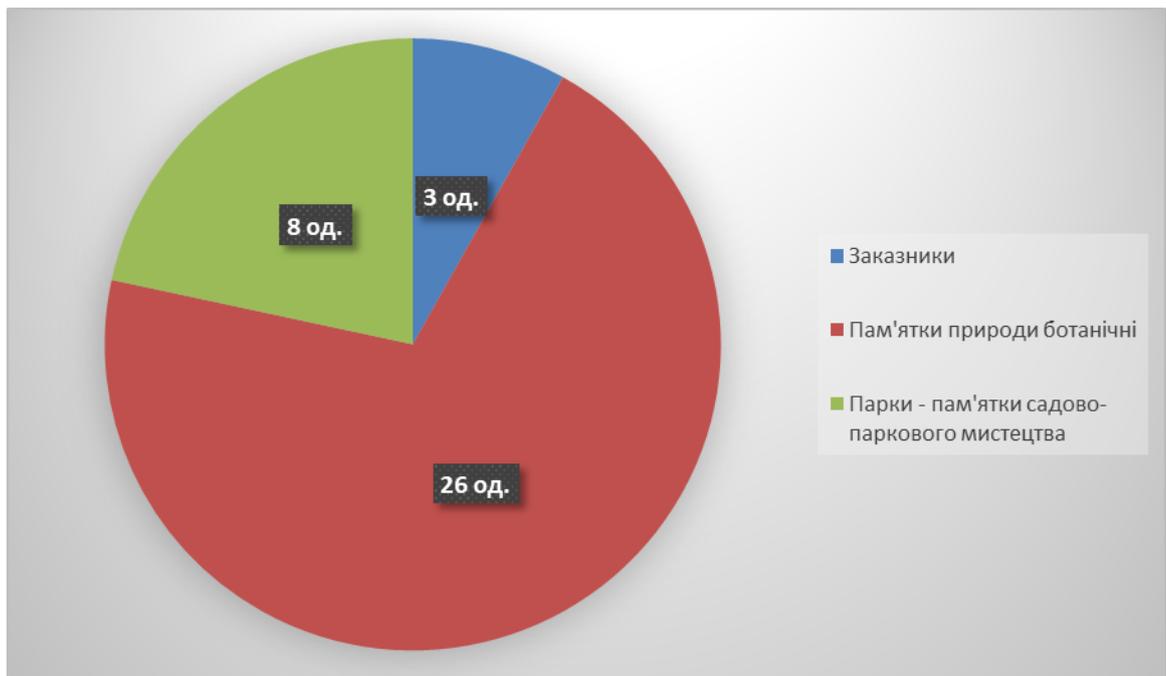

Рисунок 3 – Природно-заповідний фонд Полтавської територіальної громади (кількісні показники)

Для стабілізування екологічного стану території громади, реалізації ідей стійкого розвитку на рівні громади важливими є й питання підвищення показника заповідності, зокрема шляхом створення нових об'єктів ПЗФ. Для території Полтавської громади визначена декі території для подальшого заповідання. Це урочища «Гришків ліс», «Монастирська гора», «Прирічковий парк»), природних комплексів лівого берега річки Ворскли районі села Вакуленці, Климівка, мікорайону Левада в самій Полтаві (соснові насадження, вологі ліси із тополь та вільхи, водойм та заплавних лук), водоохоронні зони річок Ворскли й Коломаку в районі Прирічкового парку та інших територій – осередків збереження біорізноманіття, а також ділянок із денрофлорою (аборигенною та інтродукованою) – зразків сучасного садово-паркового мистецтва. Насамперед, це парки Аграрного університету та Соборного майдану. А ще на статус заповідання в статусі ботанічних пам'яток природи претендують деякі вікові дерева дуба звичайного на території Полтавської громади.

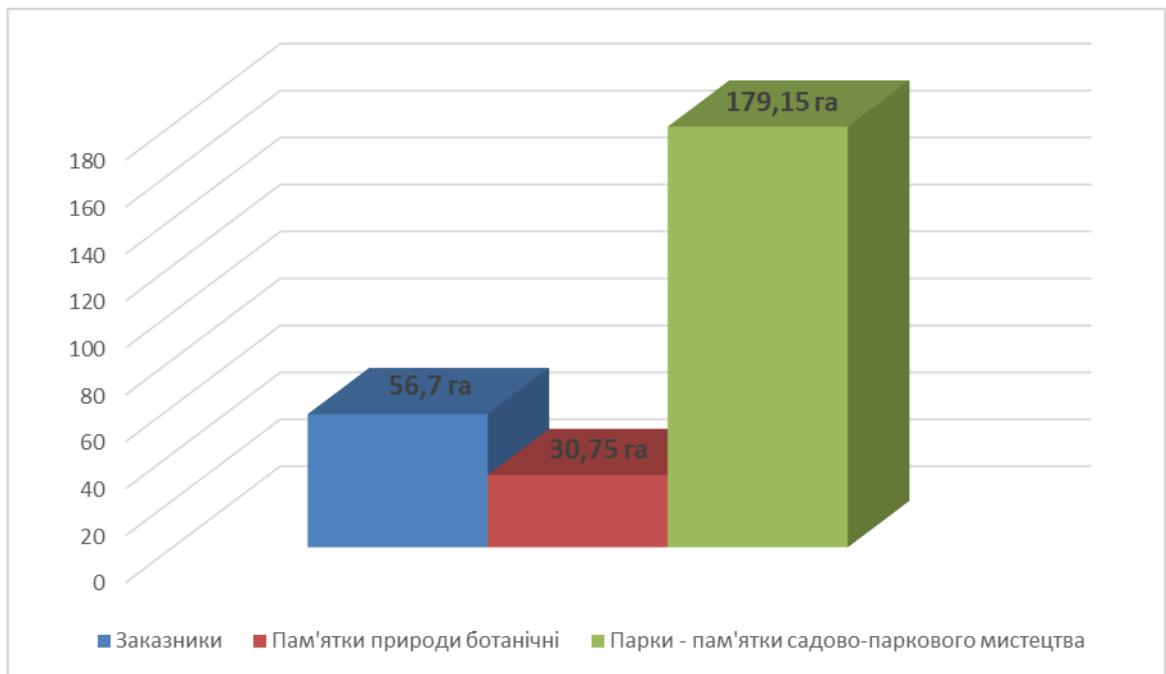

Рисунок 4 – Природно-заповідний фонд Полтавської територіальної громади (якісні показники)

У заповідній мережі міста представлено три категорії природно-заповідних об'єктів: заказник (3), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (8), ботанічні пам'ятки природи місцевого значення (26) (рис.3) [5].

Усі заповідні об'єкт міста виконують важливі екологічні, краєзнавчі, рекреаційні та освітньо-виховні функції.

Майже всі (33 із 34) природно-заповідні об'єкти – місцевого значення, окрім парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк», який має загальнодержавний статус. Колекція деревних і чагарникових порід Полтавського міського парку нараховує понад 200 видів – аборигенного походження, інтродукованих та екзотичних видів, сортів та декоративних форм [32].

На заповідних територіях міста зберігається різноманіття рослинного і тваринного світу, типове для природних екосистем центральної лісостепової частини, а також рідкісні види рослин і тварин.

Сім об'єктів (із 34) є парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва місцевого значення (парк «Петровський», парк «Корпусний», «Парк «Перемога» «Парк на території агробіостанції Полтавського педуніверситету»,

«Парк на садибі Панаса Мирного», «Парк Аграрного коледжу», «Парк імені І.П. Котляревського»). Основне завдання – збереження об'єктів садово-паркової культури, історичної цінності, декоративно-польових дерев і чагарників рідкісних для області.

26 об'єктів (із 34) є ботанічними пам'ятками природи («Парк обласної лікарні», «Парк дослідної станції», «Каштанова алея», «Дубовий гай», «Бульвар Котляревського», «Бульвар Гоголя», «Березовий гай», 17 об'єктів вікових дерев дуба звичайного під назвою «Дуб черешчатий», один «Дуб пірамідальний» та один «Гіркокаштан Вавилова»), основне завдання яких – збереження вікових дерев, збереження унікальної дендрофлори [54].

Об'єкти природно-заповідної мережі міста характеризується високими показниками наукової цінності біорізноманіття різних рівнів. Однак, вони недостатньо забезпечують охорону наявного в місті спонтанного біорізноманіття, в тому числі його раритетної частки, зважаючи на їх незначні площі та розрізненість щодо розташування.

До перспективних природно-заповідних територій міста можна віднести урочище «Гришків ліс», парк Соборного майдану, парк Аграрної академії, які мають унікальну біорізноманітність та історичну цінність.

Останні об'єкти ПЗМ у місті створені у 70-80-х роках ХХ століття. Оскільки техногенний та антропогенний вплив на природні об'єкти зростає, досить важливим є збереження існуючих та створення нових природно-заповідних об'єктів із метою найповнішого забезпечення охороною біорізноманітності. Одним із перспективних заповідних об'єктів обласного центру Полтави в районі мікрорайону Половки є урочище «Гришків ліс» на північно-західній околиці Полтави.

3.4.1. Наукова характеристика заказників

Заказники як категорія природно-заповідного фонду – це об'єкти природного блоку охорони. У структурі ПЗФ Полтавської громади існують три заказники – один має статус ландшафтного, а дві – ботанічні.

При наведенні інформації для заказників та далі для інших об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської громади нами надаються старі назви вулиць, оскільки процес перейменування вулиць в Україні, і в Полтавській громаді ще триває.

Кротенківський – заказник ландшафтний місцевого значення, у селі Кротенки на території Диканського л-ва ДП «Диканське досвідне лісомисливське господарство» (кв. 2 вид 12,15). Площа – 28,5 га. Оголошено Рішенням облради від 27.10.1994 р. Знаходиться у віданні Полтавської ТГ (1,5 га), Пансіонат «Кротенківський» ЗАТ «Полтаватурист» (17,0 га), ДП «Диканське досвідне лісомисливське господарство» (10,0 га) [54].

Мета створення – збереження ландшафтів долини річки Ворскли з лучно-степовою та лісо-чагарниковою рослинністю та заплавами, а також паркового насадження на території пансіонату «Кротенківський» із різноманітним рослинним та тваринним світом. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 350 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 4 види; із тварин занесено до ЧКУ – 3 види, РС – 10 [54].

Рожаївський – заказник ботанічний місцевого значення, в околицях с. Рожаївка. Площа – 14,0 га. Оголошено Рішенням облради від 21.11.2000 р. Знаходиться у віданні Полтавської ТГ.

Мета створення – збереження ландшафтів долини річки Полузир'я злучно-степовою рослинністю та багатою флорою, в складі якої – рідкісні види. Виконує екологічні, природоохоронні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 450 видів, із них занесено до ЧКУ – 7 видів, РС – 5; із тварин занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 10 [54].

Руднянський – заказник ботанічний місцевого значення, на території Руднянського л-ва ДП «Полтавський лісгосп» (кв. 31 виділи 6-8, кв. 32 виділ 2). Площа – 14,2 га. Оголошено Рішенням облради від 20.12.1993 р. Знаходиться у віданні ДП «Полтавський лісгосп».

Мета створення – збереження сосново-дубових насаджень на боровій терасі р. Ворскла з багатим біорізноманіття, в складі яких – рідкісні види. Виконує екологічні, природоохоронні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 400 видів, із них занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 10; із тварин занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 5 [54].

3.4.2. Наукова характеристика пам'яток природи

Ботанічної пам'ятки природи, як категорії природно-заповідного фонду, забезпечують охороною на території Полтавської ТГ вікові та меморіальні дерева дуба звичайного (12), дуба пірамідального (1), гіркокаштану звичайного (1), групи дерев дуба звичайного (2), алеї (1), бульварів і гаїв (5), парків міста (10).

Березовий гай – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Пушкіна, 2. Площа – 1,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Мета створення – збереження середньовікового насадження берези бородавчастої із вкрапленнями ялини звичайної в центральній історичній частині м. Полтава. Має екологічне, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 50 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – не виявлено; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 2 [54].

Бульвар Гоголя – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у місті Полтаві від вул. Жовтневої до вул. Пушкіна. Площа – 1,5 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Мета створення – збереження чотирьохрядного насадження липи серцелистої та дуба пірамідального. Облаштований пам'ятник М.В. Гоголю. Бульвар знаходиться в центральній частині м. Полтава, має екологічне, краєзнавче, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 50 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – не виявлено; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 2 [54].

Бульвар Котляревського – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава від вул. Леніна до вул. вул. Пушкіна. Площа – 1,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Мета створення – збереження своєрідного насадження дуба пірамідального, закладеного у 1903 році. В центрі насадження розташований пам'ятник І.П. Котляревському. Бульвар знаходиться в центральній частині м. Полтава, має екологічне, краєзнавче, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції. Деревя у доброго стані.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 50 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – не виявлено; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 2 [54].

Дуб пірамідальний – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Фрунзе, 43. Площа – 0,02. Оголошено Рішенням

облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження самотнього меморіального дерева дуба пірамідального, посадженого на честь підпільниці, Героя Радянського Союзу Лялі Убийвовк її батьками. Має декоративне, краєзнавче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 50 років, висота 16,0 м, охоплення стовбура 1,4 м, у добромому стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Шевченка, 1. Площа – 0,02. Оголошено Рішенням облвиконкому №329 від 22.07.1969 р. Знаходиться у віданні Головного управління Державного казначейства України у Полтавській області.

Мета створення – збереження самотнього вікового дерева дуба звичайного віком. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 250 років, висота до 26,0 м, охоплення стовбура 4,0 м, у добромому стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою Першотравневий проспект, 10. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження самотнього вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 250 років, висота до 28,0 м, охоплення стовбура 3,2 м, у добромому стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою Першотравневий проспект, 17. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні

Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 150 років, висота до 22,0 м, охоплення стовбура 3,0 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою Першотравневий проспект, 22. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Полтавської обласної клінічної інфекційної лікарні.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 150 років, висота до 28,0 м, охоплення стовбура 4,5 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Фрунзе, 9, ДЮСШ №2. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції

Біологічні характеристики: вік біля 120 років, висота до 20,0 м, охоплення стовбура 3,9 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Загородна, 43. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №671 від 28.12.1982 р. Знаходиться у віданні Центру технічної експлуатації УДПЕЗ «Укртелеком».

Мета створення – збереження одинокого меморіального дерева дуба звичайного, посаженого в день 30-річчя Перемоги в пам'ять загиблим воїнам у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 45 років, висота до 17,0 м, охоплення стовбура 0,9 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. М. Вовчка, 9а. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №671 від 28.12.1982 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 300 років, висота до 30,0 м, охоплення стовбура 3,2 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. М'ясоєдова, 27/29. Площа – 0,02. Оголошено Рішенням облвиконкому №671 від 28.12.1982 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 300 років, висота до 28,0 м, охоплення стовбура 3,0 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Гоголя, 20. Площа – 0,01 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №671 від 28.12.1982 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 250 років, висота 26,0 м, охоплення стовбура 3,0 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Пушкіна, 127. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №437 від 16.11.1979 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 250 років, висота до 24,0 м, охоплення стовбура 3,8 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава, за адресою вул. Алмазна, 16. Площа – 0,02. Оголошено Рішенням облвиконкому №437 від 16.11.1979 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження меморіального одинокого дерева дуба звичайного віком біля 80 років, пересаженого громадськістю ЖЕК №2 під керівництвом двірника Кобишана Г.Є. на честь 100-річчя з дня народження В.І Леніна. Має декоративне, історичне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 80 років, висота до 16,0 м, охоплення стовбура 1,3 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава на території лікарні станції Полтава південна за адресою площа Слави, 3. Площа – 0,05. Оголошено Рішенням облвиконкому №74 від 17.04.1992 р. Знаходиться у віданні Відділової клінічної лікарні станції Полтава.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 150 років, висота 24,0 м, охоплення стовбура 3,3 м, у доброму стані [54].

Дуб черешчатий – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у с. Розсошенці ліворуч автодороги «Полтава – Кременчук». Площа – 0,05 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №74 від 17.04.1992 р. Знаходиться у віданні Полтавського райавтодору.

Мета створення – збереження одинокого вікового дерева дуба звичайного. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 250 років, висота 24,0 м, охоплення стовбура 3,2 м, у доброму стані.

Дуби черешчаті – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою Першотравневий проспект, 10. Площа – 0,02. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Полтавського державного аграрного коледжу управління і права.

Мета створення – збереження двох вікових дерев дуба звичайного. Має декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: 2 дерева, вік біля 200 років, висота 22,0 м і 23,0 м, охоплення стовбурів 3,4 м і 3,5 м, у доброму стані.

Дуби черешчаті – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. В. Козака, 4. Площа – 0,05. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Полтавського гарнізонного військового госпіталю.

Мета створення – збереження трьох вікових дерев дуба звичайного. Мають декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: 3 дерева, вік біля 200 років, висота 22,0-24,0 м, охоплення стовбурів 2,5-3,2 м, у доброму стані.

Дуби черешчаті – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою Жовтнева, 37. Площа – 0,04. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Обласної ради професійних спілок.

Мета створення – збереження двох вікових дерев дуба звичайного. Мають декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: 2 дерева, вік біля 150 років, висота 27,0 м і 27,0 м, охоплення стовбурів по 3,1 м, у доброму стані.

Дуби черешчаті – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава, за адресою вул. Монастирська, 9а. Площа – 0,04. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні Полтавської загальноосвітньої школи-інтернату №1 з ліцейними класами.

Мета створення – збереження двох вікових дерев дуба звичайного. Мають декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: два дерева, вік 140-300 років, висота 24,0-26,0 м, охоплення стовбура 4,5-5,0 м, у доброму стані.

Дубовий гай – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, на території Полтавської клінічної психіатричної лікарні ім. О.Ф. Мальцева за адресою вул. Медична, 1. Площа – 4,2. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні Полтавської клінічної психіатричної лікарні ім. О.Ф. Мальцева.

Мета створення – збереження залишків природного дубового лісу, де стояла частина армії Петра-I під час Полтавської битви. Збереглося 50 вікових дубів. Має екологічне, краєзнавче, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: 50 дерев, вік біля 350 років, висота до 22,0-26,0 м, охоплення стовбурів 2,5-4,4 м, у доброму стані.

Дубовий гай – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у с. Горбанівка. Площа – 1,5. Оголошено Рішенням облвиконкому №437 від 16.11.1979 р. Знаходиться у віданні Управління житлово-комунального господарства Полтавського міськвиконкому.

Мета створення – збереження залишку дубового гаю на схилі балки – насадження із вікових дерев дуба звичайного. Має екологічне, науково-пізнавальне, декоративне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: близько 30 дерев, вік біля 300 років, висота 20,0-24,0 м, охоплення стовбурів 0,6-1,2 м, у доброму та задовільному стані.

Зарості цибулі ведмежої – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, на території Розсошенського л-ва ДП «Полтавське лісове господарство» (кв. 9 виділ 3). Площа – 0,5 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №437 від 16.11.1979 р. Знаходиться у віданні ДП «Полтавське лісове господарство».

Мета створення – збереження в лісовому урочищі по балці в діброві місцезнаходження цибулі ведмежої – цінної лікарської та харчової рослини, занесеної до Червоної книги України. Має наукове значення. Виконує екологічні, природоохоронні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 250 видів, із них занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 4; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 6.

Козацькі дуби – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, на території Розсошенського л-ва ДП «Полтавське лісове господарство» (кв.7 виділ 11). Площа – 0,04. Оголошено Рішенням облвиконкому №329 від 22.07.1969 р. Знаходиться у віданні ДП «Полтавське лісове господарство».

Мета створення – збереження двох вікових дерев дуба звичайного. Мають декоративне та освітньо-виховне значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: 2 дерева, вік понад 250 років, висота до 24,0 м і 26,0 м, охоплення стовбурів 3,8 м і 4,0 м, у доброму стані.

Каштан Вавилова – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Шведська, 86. Площа – 0,01. Оголошено Рішенням облвиконкому №75 від 14.03.1989 р. Знаходиться у віданні Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М.І. Вавілова.

Мета створення – збереження вікового одинокого дерева гіркокаштана звичайного. Жива пам'ятка природи на честь століття М.І. Вавілова, який перебував у Полтаві у 1910 році. Має історичне, декоративне, освітнє значення. Виконує природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: вік біля 140 років, висота до 26,0 м, охоплення стовбура 3,0 м, у доброму стані.

Каштанова алея – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава по вул. Жовтневій від вул. Сінної до пам'ятника генералу Зигіну. Площа – 4,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Мета створення – збереження алеї із гіркокаштана звичайного, закладеної згідно концепції в 1909 році на честь 200-річчя Полтавської битви російських військ зі шведами. Реконструйована у 2003 році. Знаходиться в центральній частині м. Полтава, має екологічне, краєзнавче, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Біологічні характеристики: близько 333 дерев, вік біля 20 років, висота 4,0-5,0 м, охоплення стовбурів 0,2-0,4 м, у доброму стані.

Урочище «Триби» – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, в околицях с. Микільське на території Чалівського л-ва ДП «Полтавський лісгосп» (кв. 45-48). Площа – 5,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №437 від 16.11.1979 р. Знаходиться у віданні ДП «Полтавський лісгосп».

Мета створення – збереження соснових та дубово-соснових насаджень на борівій терасі р. Ворскла з різноманітною флорою, в складі якої – рідкісні види флори, занесені до Червоної книги України та регіонального списку. Виконує екологічні, природоохоронні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 300 видів, із них занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 11; із тварин занесено до ЧКУ – 2 види, РС – 4.

Парк державної дослідної станції – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Шведська, 86. Площа – 1,5 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Мета створення – збереження паркового насадження регулярного типу, заснованого у 1923 р. із типових, декоративних та екзотичних дерев та кущів, в тому числі ялини сріблястої, гінкго та ін. У 1987 році за ініціативою В.М. Самородова на території парку закладено меморіальний парк «Вавиловіарій». Має екологічне, декоративне, оздоровче та освітньо-виховне значення. Виконує екологічні, природоохоронні, рекреаційні функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 50 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 1 вид; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 2.

Парк обласної лікарні – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення, у м. Полтава за адресою вул. Шевченка, 23. Площа – 13,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Полтавської обласної клінічної лікарні ім. В.В. Скліфосовського.

Мета створення – збереження паркового насадження, закладеного на початку ХІХ століття, із віковими деревами дуба звичайного, липи серцелистої, гіркогоштану звичайного та ін. На території парку зростає понад 70 дерев дуба звичайного, липи серцелистої, гіркогоштану звичайного віком 150-200 років. Виконує екологічні, природоохоронні краєзнавчі, рекреаційні, еколого-просвітницькі функції.

Показники біорізноманітності: флора нараховує до 60 видів, із них занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – не виявлено; із тварин занесено до ЧКУ – не виявлено, РС – 2 [54].

3.4.3. Наукова характеристика парків – пам'яток садово-паркового мистецтва

Головне завдання парків – пам'яток садово-паркового мистецтва – це збереження цінних паркових насаджень із колекційними блоками, які є зразками зеленого та паркового будівництва, і є цінними в історичному та краєзнавчому аспектах.

Полтавський міський – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, на окраїні Полтави в околицях с. Яківці. Площа – 124,5 га. Оголошено Держкомприроди УРСР №25 від 27.07.1977 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Корпусний сад – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, у центрі м. Полтава. Площа – 6,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №135 від 18.04.1964 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Парк аграрного технікуму – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва у м. Полтава за адресою вул. Менжинського, 7. Площа – 2,5 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №135 від 18.04.1964 р. Знаходиться у віданні Аграрно-економічного коледжу Полтавської державної аграрної академії.

Парк агробіостанції педуніверситету – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва у м. Полтава за адресою Ф. Моргуна, 16. Площа – 5,25 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №135 від 18.04.1964 р. Знаходиться у віданні Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Парк ім. Котляревського – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, у м. Полтава між вулицями Фрунзе та Сінною. Площа – 5,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1979 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Парк на садибі Панаса Мирного – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва у м. Полтава за адресою вул. Панаса Мирного, 56. Площа – 2,0 га.

Оголошено Рішенням облвиконкому №531 від 13.12.1975 р. Знаходиться у віданні Музею Панаса Мирного.

Парк «Перемога» – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, у м. Полтава за адресою проспект Першотравневий, 20. Площа – 30,9 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №555 від 24.12.1970 р. Знаходиться у віданні Полтавського міського парку культури і відпочинку «Перемога».

Петровський – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва у м. Полтава поблизу площі Леніна. Площа – 3,0 га. Оголошено Рішенням облвиконкому №135 від 18.04.1964 р. Знаходиться у віданні КП «Декоративні культури» Полтавської міської ради».

Аналіз сучасної природно-заповідної мережі Полтавської ТГ свідчить про те, що вона не є достатньо репрезентативною. Об'єкти розташовані нерівномірно, здебільшого на території міста Полтави. Показник заповідності майже вдсятеро поступається такому показнику по Полтавській області – 0,456% проти 4,97%. Природно-заповідна мережа Полтавського району (правонаступника Полтавської ТГ) за останні 20 років не підлягала оптимізації: кількість об'єктів, їх площа, відсоток заповідності майже не змінилися у порівнянні із 1996 роком [2]. Останні об'єкти ПЗМ у місті створені у 70-80-х роках ХХ століття. Оскільки техногенний та антропогенний вплив на природні об'єкти зростає, досить важливим є збереження існуючих та створення нових природно-заповідних об'єктів із метою найповнішого забезпечення охороною біорізноманіття.

Висновки до третього розділу:

Полтавська територіальна громада є однією із 24 громад у Полтавському адміністративному районі. Її площа становить 54870,0 га. За цим показником знаходиться на 6-му місці в районі. Однак, відсоток заповідності (0,456) в Полтавській громаді є одним із найнижчих у розрізі територіальних громад у районі – її місце в рейтингу 20-е.

Сучасну природно-заповідну мережу Полтавської громади формують 37 об'єктів загальною площею всього 266,36 га. Пов'язане це з тим, що, незважаючи на відносно репрезентативну кількість об'єктів ПЗФ (37), їх загальна площа становить лише 266,36 га, бо більшість із них (35 об'єктів; 97,3%) є точковими, тобто мають площу меншу 50,0 га, а тому суттєво й не впливають на показник заповідності.

Лише один об'єкт – парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк» має загальнодержавне значення, решта – місцеве.

За категоріальністю вони репрезентують лише три групи об'єктів із 13, визначених у Законі України «Про природно-заповідний фонд України», – заказники, пам'ятки природи ботанічні та парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Аналіз сучасної природно-заповідної мережі Полтавської ТГ свідчить про те, що вона не є достатньо репрезентативною. Об'єкти розташовані нерівномірно, здебільшого на території міста Полтави. Показник заповідності майже вдсятеро поступається такому показнику по Полтавській області – 0,456% проти 4,97%.

Ці факти визначають необхідність збільшувати площу природно-заповідного фонду Полтавської ТГ.

РОЗДІЛ 4.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДИ

Для стабілізування екологічного стану території громади, реалізації ідей стійкого розвитку на рівні громади важливими є й питання підвищення показника заповідності, зокрема шляхом створення нових об'єктів ПЗФ. В окремих публікаціях полтавських дослідників наголошувалося на заповіданні лісового масиву в межах Полтави «Гришків ліс» [66], природних та напівприродних місцевостей у районі Монастирської гори, природних комплексів лівого берега р. Ворскла районі села Вакуленці (соснові насадження, вологі ліси із тополь та вільхи, водойм та заплавних лук), водоохоронні зони річок Ворскли й Коломаку в районі Прирічкового парку та інших територій – осередків збереження біорізноманіття та об'єктів біорізноманіття, зокрема цінних вікових дерев.

4.1. Характеристика перспективних об'єктів для заповідання

За результатами опрацювання наявних інформаційних джерел, аналітичних і статистичних довідок та оригінальних напрацювань нами для Полтавської громади визначено перспективні для заповідання об'єкти в статусах заказників, пам'яток природи, парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, які можуть разом із існуючими об'єктами природно-заповідного фонду Полтавської територіальної громади увійти до складу регіонального ландшафтного парку «Полтавський» [65] за умови його створення.

Наводимо наукові характеристики деяких із них.

Для урочища «Монастирська гора» (розділ 4.1.2) наукова характеристика розроблена самостійно.

4.1.1. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Гришків ліс»

Репрезентативність ландшафту. Місцевість, відома як «Гришків ліс», представляє собою складну систему яружно-балкових об'єктів з лісовим покривом і водними екотопами вздовж тальвегу яру.

Репрезентативність екосистем. Основні площі, які пропонуються для визначення як заповідна територія, зайняті широколистяним лісом із типовою структурою і видовим складом.

Особливості рослинності. Переважають неморально лісові угруповання, такі як кленово-липово-дубовий ліс бруслиново-зірочникового типу, з великою кількістю ясена звичайного.

Перший ярус лісу складають дуб звичайний, ясен звичайний, липа серцелиста та клен гостролистий (рис.Б.12).

Другий ярус представлений в'язом гладеньким, кленом польовим, грушею дикою, березою бородавчастою.

Підлісок включає бруслину європейську, бруслину бородавчасту, жостір проносний, глід колючий, іноді зустрічаються ліщина звичайна, бузина чорна. На відкритих ділянках лісу угруповання формує терен (слива колюча).

Трав'яний ярус представлений зірочником ланцетовидним, а в болотистих місцях, особливо близько до тальвегу яру, можна знайти яглицю звичайну. На добре освітлених схилах зустрічається тонконог дібровний. Основне флористичне ядро формують рослини, такі як осока волосиста (іноді утворюють невеликі куртини), переліска багаторічна, купина багатоквіткова, копитняк європейський, регнерія собача, медунка темна, розхідник шорсткий, фіалка дивна, чина весняна, дзвоники персиколисті, ранник вузлуватий та інші.

Важливою є також участь лісових нітрофілів, які включають глуху кропиву пурпурову, кропиву дводомну, кінський часник черешчатий, гравілат міський, лопух дібровний, підмаренник прирічковий, лактука та інші.

На лісових територіях, як от узліссях та галявинах, зростають такі рослини, як звіробій лікарський, материнка звичайна, деревій майжезвичайний та інші, які є характерними для лісового та лучно-степових біотопів.

Весною трав'яний покрив лісу представлений синузіями ранньовесняних ефемероїдів (рис.Б.10). Домінантами цього покриву є проліска сибірська (що є регіонально рідкісним видом), ряст ущільнений (рис.Б.8), пшінка весняна (рис.Б.9), анемона жовтецева та інші весняноквітуючі рослини.

Надґрунтовий покрив у лісі представлений мохами та грибами. На корі дерев виявлені епіфітні лишайники, водорості та мохи.

У середині масиву Гришкового лісу розташоване невелике болото. На ньому спостерігаються монодомінантні угруповання рогозу широколистого, а на більш обводнених ділянках із участю очерету звичайного. По периферії болота збільшується відсоток інших гігрофільних видів, таких як дягель лікарський, осока загострена, осока несправжньосмикавцева, череда трироздільна, вовконіг європейський, паслін солодко-гіркий, сідач конопляний, кропива жабрієлиста, тонконіг болотний, живокіст лікарський та інші. На більш сухих ділянках можна спостерігати розхідник звичайний, суховершок звичайний, жовтець повзучий, бугіль лісовий та хміль звичайний. Також випадково зустрічаються окремі дерева верби білої та кущі – верб попелястої, тритичинкової, ламкої.

Серед флори заповідного урочища відзначено шість видів рідкісних рослин: цибуля ведмежа, тюльпан дібровний (рис.Б.11) – включені до Червоної книги України), проліска сибірська, конвалія звичайна, ряст Маршалла та барвінок малий (рис.Б.13) включені до регіонального списку).

Унікальним явищем, яке викликає значний із созологічної точки зору, є поширення на території масиву двох видів рослин, включених до Червоної книги України.

Цибуля ведмежа – реліктовий вид, який відомий одиничними місцезнаходженнями в Лівобережному Лісостепу України і адаптований до вологих областей поблизу джерел. У цьому регіоні вона успішно

розмножується та поширюється, як підтверджено результатами демекологічних досліджень.

Також на території масиву існує ценопопуляція тюльпана дібровного, який також здатний до самовідтворення (спостерігаються різні вікові стани, в яких переважає молодь). Проте, масовий збір квітучих рослин та нерегульована рекреація перешкоджають насінневому розмноженню цього виду на території лісу.

Опис тваринного світу на території перспективного заказника «Гришків ліс» ще не є повністю дослідженим. Проте, вже на даний момент вивчена орнітофауна лісу, особливо активна під час весняних та осінніх міграцій птахів. Представники лісового та узлісного фауністичних комплексів, а також синантропи, є характерними для цього регіону. Ентомофауна також є різноманітною та потребує подальшого вивчення.

На території лісу можна зустріти різноманітних комах, таких як джміль звичайний, оса звичайна. Мурашки рудої лісової мурахи можуть сягати висоти до 1 м (рис.Б.14). Комахи-ксилофаги, такі як личинки вусанів-дроворубів та пластинчатовусих, оселяються в стовбурах і гілках дерев. Крім того, у кронах листяних порід зустрічаються комахи, які харчуються зеленими листями, такі як гусениці метеликів, личинки пильщика, дорослі жуки-листоїди, хрущі та інші.

Біля болота було виявлено таких земноводних, як озерна жаба, звичайний вуж, а серед рептилій – болотна черепаха.

Найбільш докладно досліджена орнітофауна лісового комплексу, яка налічує 26 видів птахів у гніздовий період. Практично всі вони представляють собою типові лісові види, що є представниками лісових та узлісних фауністичних комплексів. Із них 23 види знаходяться під охороною Бернської конвенції (далі – БЕ), а 6 видів під охороною Бонської конвенції (далі – БО).

На даній території різноманітність птахів зумовлена густим підліском та трав'янистим покривом. Наявність старих дуплистих дерев створює сприятливі умови для гніздування лісових дуплогнізників. Найбільш щільно населена

територія масиву знаходиться на його периферії та вздовж струмка, який пролягає через весь ліс. Тут є фонові види, такі як зяблик (БЕ, БО), дрізд співочий (БЕ, БО), синиця велика (БЕ), вільшанка (БЕ, БО), популяція якої в даній місцевості дуже густа, і токуючих самців можна чути на відстані всього десяти метрів один від одного. Також зустрічаються види, такі як крутиголовка (БЕ), вівчарик-ковалик (БЕ), вівчарик жовтобровий (БЕ), повзик (БЕ), сойка, кропив'янка чорноголова (БЕ), костогриз (БЕ), синиця блакитна (БЕ), зозуля звичайна (БЕ), дрізд чорний (БЕ, БО), щиглик (БЕ), зеленяк (БЕ), горобець польовий (БЕ). Уздовж периферії та на узліссях зустрічаються також типові представники, такі як вівсянка звичайна (БЕ) та вивільга (БЕ). Є поширений євритопний вид – шпак звичайний, гніздування якого пов'язане з популяцією дятла звичайного (БЕ), що є також характерним для цього масиву. Деякі менш поширеними є види, такі як соловейко східний (БЕ, БО), припутень, мухоловка білошия (БЕ, БО), мухоловка строката (БЕ, БО). Уздовж струмка, де ростуть верби, можна також спостерігати ремеза (БЕ) – представника біляводного фауністичного комплексу.

Загалом, орнітофауна для території перспективного заказника є характерною для вологих широколистяних лісів. Унікальність цього лісового масиву полягає в тому, що цедине лісове угіддя в межах міста із вираженим лісовим фауністичним комплексом. Важливо відзначити, що цей масив надто високо навантажений рекреаційно, що, ймовірно, матиме вплив на його фауну.

Ефект антропогенних факторів проявляється в окремих областях із зміненням та інколи абсолютно відсутнім трав'яним покривом, викликаним значним антропічним натиском. Особливо це відчутно на узбіччі вздовж вулиці Курчатова та в північній частині лісу, прилеглій до багатоповерхівок, гаражів і старих підземних сховищ паливних матеріалів, які раніше належали Міністерству оборони. З боку села Яр також спостерігається поховання домашніх тварин, що створює негативний вплив на біорізноманіття лісу.

Заключення. Враховуючи високий науковий інтерес до території «Гришків ліс» (із флористичного, ценотичного та фауністичного поглядів), а

також із метою збереження цього унікального лісового масиву, рекомендується визначити його як ботанічний заказник місцевого значення із назвою «Гришків ліс» на всій площі лісового комплексу. Цей заказник виконуватиме природоохоронні, екологічні та рекреаційні (включаючи освітньо-виховні та краєзнавчі) функції. Зазначений об'єкт у багатьох аспектах схожий на існуючий ботанічний заказник «Розсошенський» в околицях міста Полтави, який вважається осередком неморальної флори та фауни, з рідкісними й реліктовими видами рослин, включаючи цибулю ведмежу (черемшу), для якої в Полтавській області відомо лише кілька місцезнаходжень.

4.1.2. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Монастирська гора»

Загальні відомості. Територія перспективного об'єкта розташована на околиці м. Полтава, у районі «Червоного шляху».

Підпорядкування. Цей об'єкт знаходиться у віданні Полтавської територіальної громади.

Адміністративне розташування об'єкта. Розташування об'єкта – місто Полтава, Полтавська область.

Мета створення. Мета створення цього природно-заповідного об'єкта полягає в збереженні в природному стані масиву широколистяних лісів із лучним степом, галявинами та ставками в підніжжі Монастирської гори. Тут розташовані природні та напівприродні біотопи, де можна зустріти типові та рідкісні види рослин і тварин. Територія Монастирської гори є важливим елементом зеленої зони міста Полтава, і призначена для виконання екологічних, природоохоронних та рекреаційних функцій.

Ґрунти. На лісових породах знаходяться сірі лісові, опідзолені (незмиті та змиті) ґрунти, а також змиті чорноземи.

Загальна характеристика місцевості. Територія перспективної ботанічної пам'ятки природи представляє різноманітні природні та

напівприродні біотопи на Монастирській горі – одному з трьох пагорбів (Іванова, Інститутська та Монастирська), на яких була заснована Полтава.

Монастирська гора – це північна відділена ділянка плато, на якій розташовані споруди Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря та навколишня житлова забудова. Назва, ймовірно, утвердилася після заснування монастиря у середині XVII століття, і сьогодні цей монастир є важливим релігійно-культовим та історико-архітектурним об'єктом України та Полтавщини (рис. А.4).

Із розбудовою монастиря пов'язане історичне освоєння даної місцевості. В минулому вся територія Полтави була вкрита широколистяними лісами, які поступово знищувалися місцевим населенням через будівництво та видобуток дров. За архівними матеріалами та фотографіями XVII-XVIII століть, плакор гори представляв собою вирівняну ділянку із монастирськими спорудами, а схили були переважно відкриті з рідколіссям.

Монастир допоміг зберегти незабудовані схили та прилеглу місцевість Монастирської гори, які зараз зайняті масивами широколистянолісових насаджень, у тому числі узлісь та галявин, а також ставків у підніжжі.

Загальна характеристика рослинного покриву. Деякі ділянки залишилися в природному стані, а інші були відновлені шляхом створення лісокультур (відновлювані лісонасадження). Основними є угруповання кленово-липово-дубового лісу бруслиново-зірочникового зі значною участю ясена звичайного. У першому ярусі ростуть дуб звичайний, ясен звичайний, липа серцелиста, клен гостролистий, а у другому – в'яз гладенький, клен польовий, груша дика. Зімкненість деревостану становить 0,8-0,9.

Підлісок формують бруслини європейська та бородавчаста, жостір проносний, різні види глоду, а також деякі рідкісні види, такі як ліщина звичайна та бузина чорна.

Слива колюча (терен) утворює смуги чагарників на узліссях. Окремі ділянки були засаджені, головним чином, ясенем звичайним у 60-70-х роках. Структура їх спрощена, і в їхньому флористичному складі значна кількість

видів-нітрофілів. На деяких ділянках значна участь дерев-інтродуцентів, таких як робінія звичайна та клен американський, які активно поширюються на відкриті та трансформовані ділянки.

На схилах спонтанно створена система пішохідних стежок, вздовж яких рудеральні рослини проникають глибоко в масиви, і спричиняють синантропізацію флори.

Трав'яний ярус на багатьох ділянках змінив свою природу через значну, нерегульовану рекреацію. Однак в цілому флористичний склад та структура лісу залишаються відносно добре збереженими на сучасний момент.

Трав'яний ярус представлений зірочником ланцетовидним, на вологіших місцях, особливо близько до тальвегу яру, – яглицею звичайною, на добре освітлених схилових місцевостях, – тонконогом дібровним. Основне флористичне ядро залишається типовим, утворюючи його осока волосиста, переліска багаторічна, купина багатоквіткава, копитняк європейський, регнерія собача, медунка темна, розхідник шорсткий, фіалка дивна, ранник вузлуватий та інші. Значна участь припадає рослинам – лісовим нітрофілам: глухої кропиви пурпурової, кропиви дводомної, кінського часнику черешчатого, гравілату міського, лопуха дібровного, підмаренника прирічкового, латuca Ше та інші.

Навесні трав'яний покрив лісу складається із синузій ранньовесняних ефемероїдів, домінантами яких є пшінка весняна, рідше – ряст ущільнений, анемона жовтецева.

У деяких частинах лісового масиву збереглися куртини з весняноквітучим тюльпаном дібровним – лісовим видом, який включений до Червоної книги України. Рослини здатні до самовідтворення (виявлені різні вікові стани, де переважають молоді), однак насінневою розмноженню його на території Монастирської гори заважає несистематизована рекреація та масовий збір квітуючих рослин.

На лісових галявинах та відкритих просторах зростають рослини з лікарськими характеристиками. Серед них – звіробій лікарський, материнка звичайна, деревій майже звичайний, буквиця лікарська та інші рослини, які

належать до широколистянооголісово флористичного ядра та деякі лучно-степові види на галявинах і узліссях. На поверхні ґрунту ростуть мохи та гриби. Совбури дерев вкриті епіфітними лишайниками, водоростями та мохами.

На лісових галявинах та відкритих місцях формуються лучно-степові угруповання з домінуванням злаків та ксеромезофітним різнотрав'ям. Злакові види, такі як тонконіг вузьколистий, пирій повзучий, стоколос безостий, костриця валіська (типчак), келерія гребінчаста, складають основу трав'яних фітоценозів. Флористичне ядро формують конюшини лучна та повзуча, люцерна румунська, зірочник злаковидний, підмаренник руський, деревій майжезвичайний, морква дика, парило звичайне, нечуйвітер волохатенький, цикорій звичайний, полин австрійський, чебрець Маршаллів, вероніки австрійська та дібровна, шавлія степова. Аспектні куртини складають суниці зелені (полуниці), конюшина альпійська, астрагал солодколистий, а навесні – фіалка запашна.

Під впливом рекреаційного навантаження (знищення трав'яного покриву, обтоптування та ін.) спостерігається інтенсивний ріст синантропних видів, зокрема адвентивних, таких як амброзія полинолиста, стенактис однорічний, золотарник канадський.

Ставки всередині лісових насаджень утворюють плеса. Час від часу в них знаходять водні (ряска мала, жабурник звичайний, багато корінник звичайний) та прибережно-водні види (череда трироздільна, осоки побережна та несправжньоосмикавцева, куга озерна, рогози вузьколистий та широколистий, очерет звичайний, паслін солодко-гіркий).

Опис тваринного світу. Фауна перспективного заповідного об'єкта є різноманітною, особливо під час весняних та осінніх міграцій птахів. Тут представлені типові представники лісового та узлісного фауністичних комплексів із значною кількістю синантропних видів. Багатою у видовому відношенні є ентомофауна, яка потребує детального вивчення.

Наразі найбільш детально вивчена фауна птахів лісового масиву, яка налічує 32 види птахів під час гніздування. Більшість із них є характерними для

лісового середовища та представниками фауністичних комплексів лісу та узлісся. Зазначено, що 26 видів знаходяться під охороною Бернської (БЕ), тоді як 5 видів підпадають під охорону Бонської (БО) конвенцій.

Місцеве різноманіття птахів визначається наявністю густого підліску та трав'яного покриву. Наявність старих дерев із дуплами створює ідеальні умови для гніздування лісових дуплогніздників.

Зареєстровані фонові види, такі як зяблик (БЕ, БО), дрозди співочі (БЕ, БО), дрізд чорний, дрізд горобинник, омелюх, синиця велика (БЕ), вільшанка (БЕ, БО). Серед звичайних видів відзначаються крутиголовка (БЕ), вівчарик-ковалик (БЕ), вівчарик жовтобровий (БЕ), повзик (БЕ), костогриз (БЕ), синиця блакитна (БЕ), зозуля звичайна (БЕ), дрізд співочий та омелюх, щиглик (БЕ), зеленяк (БЕ), горобець польовий (БЕ). На території Монастирської гори можна зустріти майже всі види воронових: ворону, галку, крука.

Уздовж периферії та в узліссях типовими представниками є вівсянка звичайна (БЕ) та вивільга (БЕ). Зустрічається поширений євритопний вид – шпак звичайний, чиє гніздування пов'язане з популяцією дятла звичайного (БЕ), також характерного для даного масиву. Серед інших дятлів на Монастирській горі можна зустріти дятла великого срокастого, дятла малого, дятла сивого, навіть дятла сирійського. Найменш поширеними видами є соловейко східний (БЕ, БО), припутень, мухоловка білоголова (БЕ, БО), мухоловка строката (БЕ, БО), ластівки сільська та міська, серпокрилець чорний, славки чорноголова, сіра та рябогруда, малинівка, крутиголовка, повзик, горлиця звичайна. З числа хижих птахів на даній території звичайним є яструб малий.

Із земноводних (амфібій) на Монастирській горі зустрічаються жаба озерна та ропуха звичайна, а з плазунів – вуж звичайний та ящірка прудка.

Біотопи Монастирської гори слугують місцями проживання, розмноження та живлення таких ссавців, як заєць звичайний, лис рудий, їжак звичайний, вівірка європейська, миші лісов, польова та жовтогорла, полівка, бурозубка, куниця кам'яна, ласиця звичайна. Зареєстровано й представників

рукокрилих із міжнародним статус охорони, які населяють цю територію, – вуханя звичайного та вечірницю руду.

Рідкісні комахи, які населяють Монастирську гору, мають важливе созологічне значення. До числа таких видів входять жук-олень, метелики подалірій та махаон, які включені до Червоної книги України, а також богомол звичайний – включений до регіонального охоронюваного списку Полтавської області.

Інформацію про тваринний світ цього регіону надав орнітолог, кандидат біологічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, М.В. Слюсар.

Щодо історико-культурної цінності цього потенційного природно-заповідного об'єкта, варто зазначити, що в XVII столітті на території Монастирської гори засновано Хрестовоздвиженський монастир. Він був створений на високому пагорбі поблизу Полтави в 1650 році за кошти козацької старшини та місцевих мешканців. Монастир був присвячений перемозі над польським військом.

Проте, історія монастиря була непростюю, оскільки його часто руйнували і спустошували під час суспільно-політичних конфліктів. Всі споруди монастиря до кінця XVII століття були дерев'яними, і їх зруйнували кримські татари у 1695 році. Незважаючи на це, на початку XVIII століття розпочалося будівництво нового, кам'яного собору за кошти Василя Кочубея. Але через страту Кочубея зупинили будівництво за наказом гетьмана Івана Мазепи.

За історичними джерелами у 1709 році в монастирі розташовувався штаб шведського короля Карла XII перед вирішальною Полтавською битвою з військами Петра I. Після поразки російських військ та завершення бойових дій, Хрестовоздвиженський собор був добудований сином стратженого Василя Кочубея – Василем Васильовичем. Зведення собору тривало майже тридцять років, завершившись приблизно у 1725 році. У 1750 році була встановлена Троїцька церква, а в 1786 році – дзвіниця, що прикрасила монастир.

У цілому, XVIII століття можна визначити як період піднесення монастиря, коли були споруджені його основні будівлі. З 1775 по 1798 роки тут працювали архієпископи Слов'янський і Херсонський. Також саме в цей період було засновано Слов'янську семінарію, де навчались видатні особистості, такі як Іван Котляревський, Василь Гоголь-Яновський, Семен Гаєвський, Афанасіос Псалідас та інші.

Монастир був місцем проживання видатних особистостей, таких як грек за національністю Євгеній Булгарис, друг Вольтера, Никифор Феотокі, або Миколай, архієпископ Андрій Серебрєнніков і єпископ Банулєско-Бодоні, що надали великий престиж Полтавській Слов'янській семінарії.

У монастирі бували також Тарас Шевченко, який малював монастирські споруди, і російський художник Григорій М'ясоєдов. Останній у 1901 році подарував Полтавському театру картину-завісу розміром 6 на 12 метрів, на якій було зображено дорогу до монастиря, біля якої сидить кобзар із обличчям Тараса Шевченка і грає для подорожника з обличчям Миколи Гоголя.

Отже, Хрестовоздвиженський монастир на Монастирській горі в Полтаві є центром культури й просвітництва Лівобережної України, що стимулював творчість відомих митців.

Заклучення. Враховуються показники наукової цінності біорізноманітності Монастирської гори, включаючи флористичний, ценотичний та фауністичний аспекти, а також краєзнавче, історико-культурне і культово-релігійне значення, пов'язане із діяльністю Хрестовоздвиженського монастиря. З метою збереження цього унікального елемента зеленої зони пропонується надати йому статус ботанічної пам'ятки природи місцевого значення під назвою «Монастирська гора». Це дозволить місцевості виконувати природоохоронні, екологічні та рекреаційні (освітньо-виховні, краєзнавчі) функції. Розташована неподалік від Полтавського міського парку, який є пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, Монастирська гора може сприяти обміну представниками біорізноманіття, зокрема зональними екосистемами –

широколистяними лісами і лучними степами, що робить об'єкт осередком збереження та відтворення природного біорізноманіття.

Створення такого природно-заповідного об'єкта сприятиме збереженню та відтворенню природної та напівприродної біорізноманітності Лівобережного Лісостепу, підвищить рівень заповідності місцевої міської соціоекосистеми Полтави, а також стане важливою частиною місцевої екомережі та регіональної екомережі Полтавщини.

4.1.3. Наукова характеристика перспективного об'єкта «Прирічковий парк»

Загальні відомості. Територія природно-заповідного фонду – ландшафтний заказник місцевого значення, розташований на околиці міста Полтава в мікрорайонах Левада та Поділ у Полтаві (рис. А.5).

Підпорядкування. Полтавська територіальна громада.

Адміністративне розташування об'єкта. Полтавська область, місто Полтава.

Мета створення. Збереження в природному стані біорізноманіття заплави річки Ворскли із збереженими природними і напівприродними комплексами, в тому числі й її водоохоронних зон.

Загальна характеристика місцевості. Прирічковий парк розташований у південній частині міста Полтава і включає території лівого та правого берегів річки Ворскла в межах міста (прибережна водоохоронна зона Ворскли в районі Подолу), охоплюючи природну і напівприродну рослинність.

Природний стан території перспективного об'єкта. «Прирічковий парк» є частиною заплави річки Ворскли, колишньої вологої тополевої лісової маси, а тепер – фрагментарних прируслових лісів із тополем чорною (*Populus nigra* L.), білою (*P. alba* L.), рідше – тремтячою (*P. tremule* L.) з деградованим трав'яним покривом через інтенсивне рекреаційне використання. Це місце піддається нерегульованій рекреації із наслідками, такими як забруднення

відходами, порушення трав'яного і ґрунтового покриву, пожежі внаслідок облаштування несанкціонованих бівуаків та багать. Деякі відкриті лучні ділянки використовуються для організації рекреаційних заходів міськими рекреантами, таких як виставки тварин, спортивні події та ін.

У фізико-географічному розподілі України (1968) територія Прирічкового парку знаходиться в межах Східно-Полтавської підвищеної області Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції Лісостепової зони Східно-Європейської країни.

Згідно з геоботанічним районуванням України Прирічковий парк входить до складу Роменсько-Полтавського (Дикансько-Котелевського) геоботанічного округу Лівобережно-Придніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області.

У системі зоогеографічного районування України досліджувана територія належить до Лівобережної підділянки Східно-Європейської ділянки листяного лісу та лісостепу району Мішаного, листяного лісу та лісостепу Східно-Європейського округу Європейсько-Західносибірської лісової провінції Бореальної Європейсько-Сибірської підобласті Палеарктичної області.

На території «Прирічкового парку» основними біотопами є водні (руслові, заплавно-річкові), заплавно-лісові (фрагменти тополівників) та заплавно-лучні.

Щодо ґрунтів, основні типи на території парку лучні ґрунти на алювіальних та делювіальних відкладах заплави Ворскли, а також алювіальні. Материнські породи складаються з алювіальних та делювіальних суглинків, їх формування відбувалося в умовах надмірного зволоження з участю болотної рослинності.

Загальна характеристика рослинного світу вказує на те, що Прирічковий парк є центром збереження та відтворення різноманітності типових біотопів руслових і заплавних умов річки Ворскли в її середній течії.

У межах території виділяються руслові та заплавні структурні елементи долин річок. З огляду на те, що лісово-паркова зона Ворскли межує з

населеними пунктами та транспортними мережами, біотопи збереглися лише в центральній та частково в центральній частині долин. Незважаючи на значний антропогенний вплив у вигляді неорганізованої рекреації, стан лісових насаджень можна умовно оцінити як задовільний.

Територія Прирічкового парку в основному зайнята залишками лісів вербово-тополевого типу, де виявлені уражені ділянки заплавних широколистяних лісів. Структура ценозів виявляє порушення. У зв'язку з мозаїчним рельєфом прируслової і центральної частини річкової долини Ворскли, лісова рослинність формується шляхом поєднання дрібнолистяних ценозів (тополівників) та угруповань широколистяних лісів.

Деревостани дрібнолистяних лісів визначаються різними видами аборигенних тополів: білої, чорної (осокоору) та тремтячої (осики) (*Populus alba*, *P. nigra*, *P. tremula*). Другий ярус часто містить в'яз гладенький, грушу дику, шовковицю чорну, а також часто зустрічається адвентивний клен зелений (*Acer negundo* L.) – вид, походженням з Північної Америки, який в Європі розглядається як «лісовий бур'ян». Зімкненість деревостану варіює від 0,6 до 0,9. Середній діаметр стовбурів тополі білої становить 65-70 см, максимальний – 1,2 м, а висота деревостану – 20-22 м. Деякі лісові ділянки вирізняються наявністю підросту та поросту клена американського, робінії звичайної.

У підліску, зазвичай зі згущеністю 0,2-0,3, крушина ламка є домінуючим видом з участю бирючини звичайної, бруслини бородавчастої та європейської, бузини чорної, свидини кров'яної, гльоду кривочашечкового, жостіру проносного та хмелю звичайного. На деяких трансформованих ділянках активно втручається в підлісок аморфа кущова – вид, який походить з Північної Америки.

Проективне покриття трав'яного покриву також різниться на різних ділянках через рівень відвідування рекреантами (45-85%). В основному, злаки, такі як тонконіг лучний, грястиця збірна і пирій повзучий, переважають в цьому аспекті.

Основу флористичного ядра складають буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm.), деревій майжезвичайний (*Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka), підмаренник руський (*Galium ruthenicum* Willd.), мильнянка звичайна (*Saponaria officinalis* L.), куколиця біла (*Melandrium album* (L.) Gaercke), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis* L.), розхідник плющовидний (*Glechoma hederaceae* L.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia* L.), буркун білий (*Melilotus albus* Medik.), астрагали нутовий (*Astragalus cicer* L.) та солодколистий (*Astragalus glycyphyllos* L.), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare* L.), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinalis* L.), пахучка звичайна (*Clinopodium vulgare* L.), полин звичайний (*Artemisia vulgaris* L.), вероніка довголиста (*Veronica longifolia* L.) та інші. На одному з угруповань, що займають ці ділянки, виявлено мало поширені у Полтавській області види – гвоздика стиснуточашечна (*Dianthus stenocalyx* Juz.) та перлівка висока (*Melica altissima* L.).

На ділянках із широколистянолісовими угрупованнями переважають дуб звичайний (*Quercus robur* L.) із липою серцелистою (*Tilia cordata* Mill.), кленами гостролистим (*Acer platanoides*) та польовим (*Acer campestre*), рідко – ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.). У цих насадженнях також значна участь дерев і підросту робінії звичайної та клену американського.

В підліску на таких ділянках домінують бруслини – бородавчаста та європейська. Травостій є значно трансформованим із великою участю так званих «лісових бур'янів» – рослин-нітрофілів, які індикують рудеальні умови – витоπτування, засмічення, відвідування та інші порушення. Це такі види, як: кінський часник черешчатий (*Alliaria petiolata* (Bieb.) Cavara et Grande), гравілат міський (*Geum urbanum* L.), кропива дводомна (*Urtica dioica* L.), підмаренник прирічковий (*Galium rivale* (Sibth. et Smith.) Griseb.), лопух справжній (*Arctium lappa* L.), чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.), лтук компасний (*Lactuca serriola* Torner) та деякі інші. З типового неморального (широколистянолісового) флористичного ядра в цих угрупованнях збереглися тонконіг дібровий (*Poa nemoralis* L.), фіалка дивна (*Viola mirabilis* L.), пшінка

весняна (*Ficaria verna* Huds.), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria* L.), празелень звичайна (*Lapsana communis* L.).

На правобережжі річки Ворскла розташовані угруповання дельтовидних сажених тополь (*Populus deltoides* Marsh), які є інтродукованим видом з колоновидною кроною. Геоботанічно та флористично вони мають більше спільного з лучними угрупованнями.

Лісові галявини, більшість із яких формувалися внаслідок впливу людини (зокрема, на територіях відпочинку), представлені аутентичним біорізноманіттям, тоді як на вищих частинах заплави з піщаними відкладами можна виявити степові луки.

На перших із них переважають тонконіг лучний (*Poa pratensis* L.), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata* L.), пирій повзучий (*Elytrigia repens* (L.) Nevski), стоколос безостий (*Bromopsis inermis* (Leys.) Holub). На обтоптаних ділянках і поблизу берегів виділяється пажитниця багаторічна (*Lolium perenne* L.) зі споришем (*Polygonum aviculare* L.). Основний флористичний склад представлений бобовими рослинами та різнотрав'ям. На лісових галявинах і піддерев'ях парку можна знайти конюшини лучну (*Trifolium pratense* L.) та повзучу (*Trifolium repens* L.), лядвенець український (*Lotus ucrainicus* Klok.), люцерни румунську (*Medicago romanica* Prod.) та хмелевидну (*Medicago lupulina* L.), буркуні білий (*Melilotus albus* Medik.) та лікарський (*Melilotus officinalis* (L.) Pall.). Поряд із тим, часто можна спостерігати куртини конюшини альпійської (*Trifolium alpestre* L.). З різнотрав'ям звичайними видами є цикорій дикий (*Cichorium inthybus* L.), морква дика (*Daucus carota* L.), підмаренник руський (*Galium ruthenicum* Willd.), борщівник сибірський (*Heracleum sibiricum* L.), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea* L.), подорожник ланцетовидний (*Plantago lanceolata* L.), молочай Сергієрів (*Euphorbia seguieriana* Neck.), березка польова (*Convolvulus arvensis* L.), щавель кислий (*Rumex acetosa* L.) та кінський (*Rumex confertus* Willd.), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare* L.), деревій майже звичайний (*Achillea submillefolium* Klovov. et Krytzka), хвощ польовий (*Equisetum arvense* L.), волошка лучна (*Centaurea jaceae* L.), дивина борошниста

(*Verbascum lychnitis* L.) та ведмежа (*Verbascum thapsus* L.), жовтець багатоквітковий (*Ranunculus polyanthemos* L.) та інші. На вологих ділянках в прируслівій частині заплави в лучних областях можна виявити конюшину повзучу (*Trifolium pratense* L.), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris* L.), перстач гусячий (*Potentilla anserina* L.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia* L.).

Домінуючими представниками флори піщаних лук є також злаки, а саме тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia* L.), лісове жито (*Secale sylvestre* L.) – вид, який включений до Регіонального червоного списку, що свідчить про його охоронний статус у Полтавській області. На рудералізованих територіях можна спостерігати метлюг звичайний (*Apera spica-venti* (L.) Beauv.), бромус польовий (*Bromus arvensis* L.), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth) серед інших видів рослин. У складі різнотрав'я у таких екосистемах поширені такі види, як подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata* L.), гірчак піщаний (*Polygonum arenarium* Waldst. et Kit.), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench.), лещиця волотиста (*Gypsophylla paniculata* L.), псамофілієлла мурова (*Psammophiliella muralis* (L.) Ikonn.), гикавка сіра (*Berteroa incana* (L.) DC.), синяк звичайний (*Echium vulgare* L.), нечасто зустрічається чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus* Willd.), льонок звичайний (*Linaria vulgaris* L.), перстач сріблястий (*Potentilla argentea* L.), конюшина польова (*Trifolium arvense* L.), енотера дворічна (*Oenothera biennis* L.), деревій майже звичайний (*Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka), гвоздика дельтовидна (*Dianthus deltoids* L.), миколайчики плоскі (*Eryngium planum* L.) та інші.

На лучних угіддях великі зони відзначаються масовим зростанням рудеральних рослин. У числі цих рослин можна виділити адвентивні та інвазійні види, такі як злинка канадська (*Erigeron canadensis* L.), стенактис однорічний (*Stenactis annua* L.), амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.), золотушник канадський (*Solidago canadensis* L.). Це явище пояснюється «відкритістю» заплавних комплексів та антропогенним навантаженням у формі рекреаційної діяльності.

У прибережній зоні річки Ворскли, на понижених ділянках, можна зустріти уривки болотяної рослинності, де переважає очерет звичайний, рогози вузьколистий та широколистий, а також різновиди осок (гострої, гостровидної, побережної, лисячої) – *Carex acuta*, *C. acutiformis*, *C. riparia*, *C. otrubae*. Ці евтрофні болота формуються за умов ґрунтового водного живлення без утворення торфу. Зазвичай вони не займають великих площ і відзначаються монодомінантними угрупованнями з низькою кількістю інших видів гідрофітного високотрав'я, таких як сідач конопляний (*Eupatorium cannabinum* L.), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara* L.), плакун верболистий (*Lythrum virgatum* L.), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris* L.), м'ята водяна (*Mentha aquatica* L.), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus* L.), живокіст лікарський (*Symphytum officinale* L.), плетуха звичайна (*Calystegia sepium* (L.) R.Br.) та інші.

Рослинний покрив у межах Прирічкового парку належить до водних біотопів і складається переважно з рослин, що ростуть в воді та на берегах водойм. Основну частину утворюють групи занурених макрофітів, таких як кушир темно-зелений (*Ceratophyllum demersum* L.), водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum* (Sibth.) Spach.), а також різні види рдестів (*Potamogeton*), які переважно формуються в прибережних смугах плес.

Під берегами і на мілководдях формуються групи гідрофітів, чії листки плавають на поверхні води. До їх складу входять ряска мала (*Lemna minor* L.), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid.), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae* L.) та глечики жовті (*Nuphar lutea* L.). На Коломаці, особливо в районі залізничного мосту через річку, можна зустріти рослину, яка охороняється в Полтавській області, – латаття біле (*Nymphaea alba* L.), що є індикатором якості води, і входить до Зеленої книги України (2009).

Ці різнорозмірні ценози мають вигляд переривчастих фрагментарних смуг. Вони також включають рідкісний вид – сальвінію плаваючу (*Salvinia natans* (L.) All.), яка є реліктом серед водяних папоротей і включена до

Червоної книги України та Додатків Бернської конвенції. Іноді ця рослина масово росте на Ворсклі.

Ближче до берегів на мілкіших ділянках формуються групи прибережно-водної рослинності, які не утворюють густі зарості, а представлені фрагментарно. Ці групи різняться за площею і часто мають «острівний» характер. Така структура частково обумовлена хвилебоями від човнів, великою площею водних плес, впливом вітрів та витоптуванням (шляхи до води, невеликі пляжі тощо).

Домінантами таких угруповань є очерет звичайний (*Phragmites australis* (Cav.) Trin.ex Steud.), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia* L.), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia* L.), лепешняк високий (*Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb.), а також, в окремих випадках, лепеха звичайна (*Acorus calamus* L.) – цінна лікарська рослина південного походження, відома як «татарське зілля».

Типові види прибережно-водного високотрав'я виступають як асектори на різних ділянках, включаючи паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara* L.), череду трироздільну (*Bidens tripartita* L.), щавель водний (*Rumex hydrolapathum* Huds.), плетуху звичайну (*Calystegia sepium* (L.) R.Br.), вех широколистий (*Sium latifolium* L.), частуху подорожникову (*Alisma plantago-aquatica* L.), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus* L.) та інші.

Такі угруповання мають важливе значення для формування відповідних біотопів, оскільки вони є місцям гніздування, перебування та годівлі багатьох водно-болотних птахів, таких як крижні, крачки, водяні курочки, лиски та інші.

Фітосозологічні показники свідчать про наявність у флорі Прирікового парку двох рідкісних видів (сальвінія плаваюча – вид, включений до Червоної книги України, та латаття біле – вид, включений до регіонального Червоного списку, тобто охороняється в Полтавській області), а також малопоширеного виду – гвоздику стиснуточашечну.

Унікальність території визначається наявністю рідкісних рослинних угруповань в складі рослинності. Серед них у межах Прирікового парку

виділяються водні угруповання глечиків жовтих і латаття білого, а також прибережно-водні угруповання стрілолисту стрілолистого, які складають 15 асоціацій і включені до Зеленої книги України [40]. Рідкісними також є угруповання формації жабурника звичайного, які, хоча зустрічаються в межах території досліджень, однак не утворюють сформованих угруповань, а входять до складу наведених вище.

Отже, флористична і ценотична репрезентативність і унікальність фіторізноманітності Прирічкового парку залишаються високими та достатніми, навіть за наявності значного рекреаційного впливу.

Щодо тваринного світу, на території перспективного об'єкту природно-заповідного фонду виявлено всі чотири класи наземних хребетних четвероногих тварин – земноводні, плазуни, птахи та ссавці. Загалом тут можна знайти близько 180 видів наземних хребетних із 25 рядів, 54 родин та 116 родів.

Види фауни наземних четвероногих Прирічкового парку презентують чотири фауністичні комплекси: лісовий (4 види), біляводний (9), лучно-степовий (4) та синантропний (3).

Найчисельнішою і найбільш помітною категорією наземних хребетних парку є птахи, представлені понад 130 видами, які належать до 17 рядів, 42 родин та 87 родів. Це становить 42,4% від загальної кількості видів птахів, коли-небудь зафіксованих на території Полтавської області. Серед них 9 видів включено до Червоної книги України [70], один вид – до Європейського Червоного списку, а також 16 видів, що є регіонально рідкісними для Полтавської області [51]. 33 види птахів, які зустрічаються на території Прирічкового парку належать до II Додатку Бернської конвенції, а 26 видів є мисливськими.

Представлені види охоплюють різноманітні систематичні групи наземних хребетних тварин: плазуни (3 види), птахи (21), ссавці (6). У групі земноводних рідкісних видів не було виявлено жодного представника. За характеристиками проживання в межах Приворсклянського парку рідкісні види тварин були класифіковані за 6-ма категоріями: нечисленні – 8 видів, нечисленні під час

міграцій – 3, звичайні під час міграцій – 5, рідкісні під час міграцій – 9, нечисленні під час гніздування та зимівлі 3, звичайні під час зимівлі та обох міграцій – 2.

Ця класифікація свідчить про те, що серед тих видів, які постійно присутні на території Прирічкового парку, відсутні види із созологічним статусом. Созологічна цінність тваринного світу парку зростає під час весняних і осінніх міграцій, оскільки річки Ворскла виступають важливим регіональним екокоридором (Ворскла – річка 2-го порядку басейну Дніпра) регіональної екомережі Полтавщини та визначають високі показники біорізноманітності території, що розташована в межах міста.

Отже, тваринний світ Прирічкового парку у цілому зберігає основні риси біотопів лісових та водних умов місцевості. Однак через обмежену територію та посилену рекреаційну діяльність видовий склад тварин є дещо обмеженим. Присутність природних берегів річок обумовлює наявність у парку водних ссавців, таких як бобри та інші, оскільки ці тварини здійснюють заходи у свої нори під водою. Перебування домашніх та дичавілих котів та собак на території парку пояснює практично відсутність ґрунтових гніздуючих птахів, які полюють на дорослих птахів та їх кладки. Наявність лучних відкритих ділянок призводить до формування типової ентомофауни парку, яка вимагає спеціального вивчення, але їх площа на території парку є невеликою.

Заклучення. Враховуючи показники наукової цінності біорізноманітності території Прирічкового парку, такі як флористичні, ценотичні та фауністичні показники, та з метою збереження унікального елементу зеленої зони міста, можна обґрунтовано запропонувати його охорону у статусі ландшафтного заказника місцевого значення з назвою «Прирічковий парк» в межах поширення природної та напівприродної рослинності. Цей об'єкт має важливі природоохоронні, екологічні та рекреаційні (освітньо-виховні, краєзнавчі) функції. Він є складовою частиною «зеленого кільця Полтави» і центром відтворення природної біорізноманітності. У той же час ці зелені насадження в даний момент створюють сприятливі мікрокліматичні та санітарні умови для

проживання населення міста, покращують санітарно-гігієнічні умови, очищаючи і зволожуючи повітря, поглиблюючи шум, знижуючи швидкість вітру тощо що робить їх стабілізаторами мікроклімату взагалі.

Створення такого природно-заповідного об'єкта сприятиме збереженню та відтворенню природної та напівприродної біорізноманітності Лівобережного Лісостепу, підвищить показник заповідності місцевої міської соціоекосистеми (урбоагломерації) Полтави та стане важливим елементом місцевої екомережі у структурі регіональної екомережі Полтавщини. Крім того, це об'єкт забезпечить охороною водоохоронні зони Ворскли в межах міста та в приміській зоні.

Урочище «Прирічковий парк» розглядається як перспективний ландшафтний заказник місцевого значення з можливими включенням до складу заповідної зони перспективного регіонального ландшафтного парку «Полтавський» [65].

Висновки до четвертого розділу:

Для стабілізування екологічного стану території громади, реалізації ідей стійкого розвитку на рівні громади важливими є й питання підвищення показника заповідності, зокрема шляхом створення нових об'єктів ПЗФ. В окремих публікаціях полтавських дослідників наголошувалося на заповіданні лісового масиву в межах Полтави «Гришків ліс», природних та напівприродних місцевостей у районі Монастирської гори, природних комплексів лівого берега р. Ворскла районі села Вакуленці (соснові насадження, вологі ліси із тополь та вільхи, водойм та заплавних лук), водоохоронні зони річок Ворскли й Коломаку в районі Прирічкового парку та інших територій – осередків збереження біорізноманіття та об'єктів біорізноманіття, зокрема цінних вікових дерев.

На сучасному етапі для Полтавської громади визначено перспективні для заповідання об'єкти в статусах заказників, пам'яток природи, парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, які можуть разом із існуючими об'єктами природно-заповідного фонду Полтавської територіальної громади увійти до складу регіонального ландшафтного парку «Полтавський» за умови його створення.

РОЗДІЛ 5.

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ В ПОЛТАВІ

Ефективним підходом у сучасній справі збереження природи є захист різноманіття на ландшафтному рівні. Це дозволяє охоплювати більші площі та об'єднувати роз'єднані внаслідок антропогенного впливу природні комплекси. Національні та регіональні ландшафтні парки відіграють суттєву роль у екологічному захисті регіону. Створення таких парків має важливе значення для України, особливо в центральній частині країни, де недостатньо заповідників та національних парків.

Регіональні ландшафтні парки в Україні, як частина природно-заповідного фонду, є об'єктами рекреації з поліфункціональним значенням. Вони були вперше створені наприкінці 90-х років ХХ століття, і на Полтавщині перший такий парк був «Диканський», заснований у 1994 році. Полтавська область наразі має п'ять об'єктів категорії «регіональний ландшафтний парк», і є шість перспективних [54].

Всі регіональні ландшафтні парки Полтавської області відповідають статусу національних природних парків за науковою цінністю біорізноманіття та умовами управління. Деякі з них потребують розширення площі. Ці парки сприяли збільшенню природно-заповідної площі області та покращенню показників заповідності. Важливим є розвиток потенціалу природоохоронних установ цієї категорії для вирішення природоохоронних та соціальних проблем. Проте їх потенціал залишається недооціненим. Питання створення регіональних ландшафтних парків у місті Полтаві, яке входить до складу обласної громади, стає актуальним у зв'язку з наявністю природних територій з високим біорізноманіттям та потребою регулювання рекреаційного навантаження на них.

Перспективний РЛП буде ключовим елементом Ворсклянського регіонального екокоридору, який, у свою чергу, є частиною регіональної

екомережі Полтавщини [65]. Його утворення сприятиме збереженню та відновленню біорізноманіття, раціональному використанню природних ресурсів та ефективному управлінню територією відповідно до міжнародних та національних норм природоохоронного законодавства, дотримуючись режиму охорони.

Згідно з концепцією розвитку та оптимізації ПЗМ Полтави, створення РЛП являє собою найбільш ефективний спосіб підвищення функціональності об'єктів у межах міста, забезпечення раціонального використання ресурсів та відповідності заповідному режиму.

На території міста Полтави збереглися природні комплекси, що є характерними для центральної частини Лівобережного Лісостепу. Ці комплекси визначені кліматичними, метеорологічними та ґрунтовими умовами, а також антропогенним впливом. Найкраще збереглось біорізноманіття на околицях міста, де деякі зони захищені (парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський парк», ботанічний заказник місцевого значення «Розсошенський»), а інші потребують особливої уваги (місцевості «Гришків ліс», «Пушкарівська балка», «Монастирська гора», «Прирічковий парк») (рис. А.2).

Цінні садово-паркові об'єкти та рекреаційні зони міста зосереджені в центральній частині, де деякі з них є заповідними об'єктами – ботанічними пам'ятками та парками садово-паркового мистецтва місцевого значення. Місто Полтава та його околиці розташовані вздовж регіонального Ворсклянського коридору, який на південно-східній частині міста з'єднується з місцевим Коломацьким екокоридором [55].

Зелена зона Полтави, яка включає штучні насадження, такі як парки, сквери, бульвари та алеї (рис.А.2), є ключовим ресурсом для створення РЛП «Полтавський». Ці зони поєднані з залишками природних екосистем на околицях міста. Наприклад, на північно-східній частині міста розташований «Полтавський міський парк», включаючи Яківчанський ліс, а на південній – ботанічний заказник «Розсошенський» і заповідне урочище «Вільшане» на

території Щербанівської територіальної громади. Ці місця є складовими суцільного масиву широколистяних лісів, що утворилися на правому березі річки Ворскли, утворюючи Полтавське природне ядро разом із іншими природними екосистемами (рис.А.6).

Екологічний потенціал території Полтавської ТГ створює сприятливі умови для розвитку територій, поліпшення рекреаційних об'єктів і зелених зон, організації публічних просторів, доступних для всіх мешканців, впровадження екологічно орієнтованого виробництва та споживання, а також покращення мобільності. Для збереження природного потенціалу і покращення навколишнього середовища Полтава повинна створити інформаційну систему контролю за екологічним станом міста, визначити пріоритетні екологічні цілі та інтегрувати їх у соціальну та економічну складову розвитку міста. Також важливо визначити основу для розробки місцевих екологічних планів дій, підвищити рівень якості екологічного менеджменту та підвищити екологічну свідомість мешканців.

Розроблено концепцію створення Регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Полтавський» на території понад 10 тис. га, що передбачає формування штату не менше 14 співробітників, включаючи адміністрацію та службу охорони парку [65]. Усі структурні підрозділи парку, включаючи службу охорони, науковців і фахівців з екологічної освіти, мають призначення працювати на збереження природи та історико-культурних цінностей регіону, підвищення екологічної свідомості місцевого населення та покращення екологічної ситуації в цілому.

Створення парку сприятиме більш ефективній охороні природних комплексів, рідкісних видів флори і фауни, а також історико-культурних пам'яток, створить умови для сталого використання природних ресурсів, таких як ліси, рибні ресурси, сінокоси та пасовища, рекреаційні зони і інше. РЛП «Полтавський» є об'єктом місцевого підпорядкування та створюється за рішенням Полтавської обласної ради, прийнятим на черговій сесії, враховуючи відповідні матеріали, підготовлені відповідно до діючого природоохоронного

законодавства України. Отримання статусу природно-заповідного об'єкта сприятиме збереженню та відтворенню природної та напівприродної біорізноманітності Лівобережного Лісостепу, підвищить рівень заповідності місцевої міської соціоекосистеми Полтави. Режим території РЛП «Полтавський», буде визначений у відповідному положенні, в якому повинні міститися науково-обґрунтовані екологічні вимоги, норми і правила, що регулюють його правовий статус, призначення, характер допустимої діяльності, порядок охорони, використання і відтворення природних комплексів.

Висновки до п'ятого розділу:

Розвинуто концепцію оптимізації ПЗМ Полтавської громади шляхом створення регіонального ландшафтного парку «Полтавський». Створення об'єкта природно-заповідного фонду такої категорії дозволить сконцентруватися на всіх незначних за площею і розміщених нерівномірно існуючих об'єктах ПЗФ в одну структуру, зробить реальним функціональне зонування території, створення спеціальної адміністрації парку і його штату з відповідними відділами для виконання завдань охорони біорізноманіття, природних комплексів і історико-культурних цінностей, проведення інвентаризації та організації екологічного моніторингу біорізноманіття, урегулювання господарської та рекреаційної діяльності й реалізацію завдань екологічного просвітництва. Такий підхід у розвитку заповідної справи для Полтавської громади є вкрай актуальним, що дозволить не тільки охопити охороною всі території з природним біорізноманіттям і цінні колекції штучно створених об'єктів, а й забезпечити реальною охороною існуючі об'єкти ПЗФ, Також надасть можливість раціонально й науково обґрунтовано використовувати їх ресурси з надання екосистемних послуг, для потреб екологічного туризму та врегульованої рекреації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У контексті реалізації екологічної політики держави з метою забезпечення національних інтересів було прийнято Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», серед яких зазначаються й ті, які спрямовані на запобігання втратам екосистемного та біологічного різноманіття, його відтворення та охорону. Найбільш дієвим механізмом реалізації цих завдань є природозаповідання, оскільки природно-заповідні об'єкти й території є важливими біоцентрами збереження й відтворення біорізноманіття на всіх рівнях (індивідуальному, популяційному, видовому, ценотичному, біотопічному екосистемному, ландшафтному, біомному), а також ті осередки біорізноманіття, з яких біорізноманіття поширюється й на ті місцевості, які деградовані або ж трансформовані внаслідок антропогенних впливів.
2. Сучасна природно-заповідна мережа Полтавського ТГ включає 37 об'єктів загальною площею 266,36 га, що складає 0,456% від загальної площі громади. У природно-заповідній мережі Полтавської ТГ представлено три категорії природно-заповідних об'єктів: заказники, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва (парк «Петровський», парк «Корпусний сад», парк «Перемога», «Парк агробіостанції Полтавського педуніверситету», «Парк на садибі Панасау Мирного», «Парк Аграрного коледжу», «Парк імені І.П. Котляревського»), ботанічні пам'ятки природи місцевого значення (24 – «Парк обласної лікарні», «Парк дослідної станції», «Каштанова алея», «Дубовий гай», «Бульвар Котляревського», «Бульвар Гоголя», «Березовий гай», 15 об'єктів охорони вікових дерев дуба звичайного під назвою «Дуб черешатий», один «Дуб пірамідальний» та один «Гіркокаштан Вавилова»).

3. Аналіз сучасної природно-заповідної мережі Полтавської ТГ свідчить про те, що вона не є достатньо репрезентативною. Об'єкти розташовані нерівномірно, здебільшого на території міста Полтави. Показник заповідності майже вдесятеро поступається такому показнику по Полтавській області – 0,456% проти 4,97%. Природно-заповідна мережа Полтавського району (правонаступника Полтавської ТГ) за останні 20 років не підлягала оптимізації: кількість об'єктів, їх площа, відсоток заповідності майже не змінилися у порівнянні із 1996 роком. Останні об'єкти ПЗМ у місті створені у 70-80-х роках ХХ століття. Оскільки техногенний та антропогенний вплив на природні об'єкти зростає, досить важливим є збереження існуючих та створення нових природно-заповідних об'єктів із метою найповнішого забезпечення охороною біорізноманітності.
4. Запропоновано употужнити ПЗМ Полтавської громади за рахунок заповідання урочищ «Гришків ліс», «Монастирська гора», «Прирічковий парк», а також заповідати парки Соборного майдану, Аграрної академії та забезпечити охороною цінні вікові дерева.
5. Розвинуто концепцію оптимізації ПЗМ Полтавської громади шляхом створення регіонального ландшафтного парку «Полтавський». Створення парку дозволить сконцентруватися на всіх незначних за площею і розміщених нерівномірно існуючих об'єктів ПЗФ в одну структуру, зробить реальним функціональне зонування території, створення спеціальної адміністрації парку і його штату з відповідними відділами для виконання завдань охорони біорізноманіття, природних комплексів і історико-культурних цінностей, проведення інвентаризації та організації екологічного моніторингу біорізноманіття, урегулювання господарської та рекреаційної діяльності й реалізацію завдань екологічного просвітництва.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Агроекологічний атлас Полтавщини. Серія «Екологічна бібліотека Полтавщини». Випуск 7. Полтава : Оріяна, 2009. 70 с.
2. Андрієнко Т.Л., Байрак О.М., Залудяк М.І. та ін. Заповідна краса Полтавщини. Полтава : ІВА : «Астрея», 1996. 184 с.
3. Байрак О.М. Екомережа як форма інтеграції природоохоронної, наукової та освітньо-виховної діяльності // Шляхи інтеграції природоохоронної та освітньо-виховної діяльності : М-ли наук.-практ. сем. Полтава : Верстка, 2004. С. 5–10.
4. Байрак О.М. Етапи створення регіональної екологічної мережі Полтавської області // Екологічні проблеми довкілля та шляхи їх вирішення : Зб-к наук. праць Міжнародн. наук.-практ. конф.]. Полтава, 2002. С.10–11.
5. Байрак О.М. Концепція регіональної екомережі // Соціально-економічний розвиток України на початку ХХІ ст. : М-ли VI Міжн. наук.-практ. конф. Полтава, 2006. С. 16–18.
6. Байрак О.М. Напрями моніторингу зеленої зони м. Полтави як складової регіональної екомережі (Полтава) // Географія та екологія Полтави : М-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2008 р., Полтава). Полтава : Верстка, 2008. С. 5–6.
7. Байрак О.М. Принципи, ресурси та шляхи створення регіональної екологічної мережі Лівобережного Придніпров'я // Вісник проблем біології та медицини. 1999. Полтава, №15. С. 2–9.
8. Байрак О.М. Роль існуючих та перспективних заповідних територій у формуванні екологічної мережі Полтавської області // Захист довкілля від антропогенного навантаження. 2002. Вип. 7 (9). Харків-Кременчук. С. 42–46.
9. Байрак О.М. Роль природних та регіональних ландшафтних парків як біоцентрів Ворсклянського екологічного коридору // Роль національних

- парків в навчально-виховній роботі : М-ли міжнарод. наук.-практ. семінару. Охтирка, 2002. С. 6–9.
10. Байрак О.М. Стан проектування та реалізації концепції екомережі на Полтавщині // Природоохоронний рух на Полтавщині : М-ли наук.-практ. сем. Полтава : Верстка, 2006. С. 89–92.
 11. Байрак О.М., Голік Ю.С. Регіональна екологічна мережа Полтавської області: ресурси, досвід, перспективи : Буклет. Полтава : Верстка, 2007. 12 с.
 12. Байрак О.М., Кигим С.Л. Заповідна природа Полтавщини. У кн.: Полтавщина. Історичний нарис. Полтава : Дивосвіт, 2006. С. 524–549.
 13. Байрак О.М., Проскурня М.І., Стецюк Н.О. та ін. ; [за ред. О.М. Байрак]. Еталони природи Полтавщини. Полтава : Верстка, 2003. 214с.
 14. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. Полтава : Верстка, 2005. 248 с.
 15. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Використання природно-заповідних територій для проведення природничих практик // Ефективність природничих практик у системі вищої освіти : М-ли Всеукр.наук.-практ. конф. Херсон, 2002. С. 7–12.
 16. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини. Полтава : Верстка, 2008. 195 с.
 17. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Роль зелених зон міст Полтавської області як складових регіональної екомережі // Жива Україна. Спецвипуск «Розмай». 2008. С. 15–16.
 18. Барановський В.А. Україна. Еколого-географічний атлас. Атлас : [Монографія]. К. : Варта, 2006. 220 с.
 19. Бондарчук В.Г. Геоморфологія України. К. : Вид-во АН УРСР, 1959. 832 с.
 20. Булава Л.М. Географія Полтавської області : Підручник для учнів 8-9 класу. Полтава : ПОПОПП, 1999. 56 с.

- 21.Булава Л.М. Географія своєї області. Полтавщина: Додаток до географічного атласу «Моя мала Батьківщина»). Полтава : Оріяна, 2004. с.
- 22.Булава Л.М. Фізико-географічне районування: Карта // Полтавська область: Географічний атлас. К. : Мапа, 2004. С. 10.
- 23.Генсірук С.А., Кучерявий В.О., Гайдарова Л.Й., Бондаренко В.Д. Зелені скарби України. К. : Урожай, 1991. С. 167–173.
- 24.Геоботанічне районування Української РСР. К. : Наукова думка, 1977.
- 25.Гетьман В.І. Проблемно-методичні питання визначення величини рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси природно-заповідних рекреаційних територій // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть (сучасний стан, проблеми і стратегія розвитку) : М-ли наук.-практ. конф. Канів, 1999. С. 187–193.
- 26.Голік Ю.С., Ілляш О.Е. Агроекологічний атлас Полтавщини. Екологічна бібліотека Полтавщини. Випуск 7. Полтава, 2009. 70 с.
- 27.Голік Ю. С., Смоляр Н. О., Чепурко Ю. В. Новий адміністративно-територіальний устрій Полтавської області та розподіл територій і об'єктів природно-заповідного фонду // Екологія. Довкілля. Енергозбереження», присвяченої 203-річчю Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» : Зб. мат. II Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, НУПП, 2-3 грудня 2021 р. Полтава : Астроя 2021. С.112–115.
- 28.Ґрунти Полтавської області. Пояснювальна записка до карти ґрунтів масштабу 1: 200000 / Укладач О.М. Макаренко ; [за ред. А.І. Лисенка]. Харків : Прапор, 1969. 75 с.
- 29.Губарев В.К. Географія України. Довідник школяра і студента. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАНД», 2006. 416 с.
- 30.Дубина Д.В. 2006. Вища водна рослинність. Відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. Київ : Фітосоціоцентр, 412 с.

31. Дудкін О.В., Єна А.В., Коржнев М.М., Крижанівський В.І., Лавров В.В., Мовчан Я.І., Соломеїна З.Г., Чумаченко С.М., Шевера М.В., Щербак В.І., Яковлєв Є.О. Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманттю України. К. : Хімджест, 2003. 400 с.
32. Екологічний атлас Полтавщини ; [за ред. Ю.С. Голика, В.А. Барановського, О.Е. Ілляш]. Серія «Екологічна бібліотека Полтавщини». Полтава : Полтавський літератор, 2007. 128 с.
33. Електронний ресурс: <http://geo.pnpu.edu.ua/climate.php> (сайт кафедри краєзнавства та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка).
34. Європейський Червоний список тварин і рослин що заходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі (European Red List of Globally Threatened Animals and Plants), 1991.
35. Закалюжний В.М., Джурка Г.Ф. Полтавська область. Геолого-географічний нарис : Навчальний посібник. Полтава : ПДПУ, 2000. 130 с.
36. Закон України «Про екологічну мережу України» // Відомості ВРУ, 2004. №45. 502 с.
37. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» // Відомості ВРУ, 2000. №47. 954–977.
38. Закон України про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. №26.
39. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості ВРУ, 1992. №34. С. 1130–1167.
40. Зелена книга України / під заг. ред. Я.П. Дідуха. К. : Альтерпрес, 2009. 448 с.
41. Коваленко Ю.Л. Метеорологія і кліматологія. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 65 с.

42. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. Вашингтон, 1973, Бонн, 1979.
43. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Берн, 1979. Київ : Вид-во Мінекобезпеки України, 1998. 76 с.
44. Кудрицький А.В. Полтавщина: енциклопедичний словник. Довідкове видання. Київ : Українська енциклопедія, 1992. 1024 с.
45. Куземко А. А. Лучна рослинність. Клас Molinio-Arrhenatheretea / Відп. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Рослинність України. К. : Фітосоціоцентр, 2009. 376 с.
46. Мащенко О.М. Класифікація вододільних ландшафтів Полтавщини // Актуальні проблеми методики викладання географії рідного краю : М-ли наук.-практ. конф. Полтава, 1995. С. 23–26.
47. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Тищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України помірного кліматичного поясу // Укр. геогр. журн. 2003. №1. С. 16.
48. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Затв. Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 21 серпня 2018 року №306.
49. Мовчан Я.І. Екомережа України: обґрунтування структури та шляхів утілення // Конвенція про біологічне розмаїття: громадська обізнаність і участь. Київ : Стилос, 1997. 50 с.
50. Національний атлас України; голов. ред. Л. Г. Руденко; голова ред. кол. Б. Є. Патон. К. : ДНВП «Картографія», 2007. 435 с.
51. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко, канд. біол. наук М. М. Перегрим, Київ : Альтерпрес, 2012. 148 с.

- 52.Полтавська область: Географічний нарис «Моя мала Батьківщина» ; [гол. ред. Л.М. Булава ; відп. ред. Т.В. Поругельська]. К. : ТОВ «Видавництво «Мапа», 2004. 20 с.
- 53.Полтавська область: природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис / М.А. Аліман, В.В. Андрієнко, Л.М. Булава : [за ред. К.О. Маца. 2-ге вид., доп. і перероб.]. – Полтава : Полтавський літератор, 1998. 336 с.
- 54.Природно-заповідний фонд Полтавської області : Реєстр-довідник. Полтава : Швидкодрук, 2014.
- 55.Регіональна екомережа Полтавщини / Кол. авторів; [за заг. ред. О.М. Байрак]. Полтава : Верстка, 2010. 214 с.
- 56.Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 роки («Довкілля – 2027»). Полтава. 2021. 181 с.
- 57.Розбудова екомережі України ; [за ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка]. К. : Програма розвитку ООН. Проект «Екомережі», 1999. 127 с.
- 58.Смоляр Н.О. Зелена книга Полтавщини. Рідкісні й такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання : [Науково-методичне видання]. Полтава : Швидкокодрук, 2014. 74 с.
- 59.Смоляр Н. О., Бездудний В. В. Аналіз кількісних і якісних показників природно-заповідної мережі Полтавської громади (Україна) // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження» (7-8 грудня 2023 року, Полтава). Полтава: НОУПП, 2023. С. 98–101.
- 60.Смоляр Н.О., Смоляр О.В. Концепція природозаповідання в Полтавській області на сучасному етапі // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : Зб. наук. праць / за заг. ред. Ф.В. Зузука]. Т.1. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. №14. С. 77–83.

61. Смоляр Н.О., Чорний М.Г., Соломаха В.А. Про необхідність збереження біорізноманіття на низькопродуктивних землях // Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи). 2015. Т.7, вип. 1. Чернівці, 2015. С. 53–59.
62. Соломаха В. А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. К. : Фітосоціоцентр, 1996. Сер. А. Вип.4 (5). 120 с.
63. Соломаха В. А. Синтаксономія рослинності України. Третє наближення. К. : Фітосоціоцентр, 2008. 296 с.
64. Соломаха В. А., Коростильов О. В. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Синантропна рослинність України. К. : Наукова думка, 1992. 252 с.
65. Смоляр Н.О., Зіміна В. Про доцільність створення регіонального ландшафтного парку в м. Полтава (Україна) // Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: [Mater. IV Międz. konf. nauk.-prakt. ; Pod red. Stanisława Kowalczyka]. Warszawa : Nowa nauka, 2020. P. 54–56.
66. Стецюк Н.О., Гостудим О.М. Сучасна природно-заповідна мережа Полтави та перспективи її оптимізації // Географія та екологія Полтави : М-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (25 квітня 2008 р.). Полтава : Верстка, 2008. С. 7–18.
67. Стецюк Н.О., Попельнюх В.В., Слюсар М.В. До питання розбудови екомережі в Полтавській області // Збалансований розвиток України – шлях до здоров'я і добробуту нації : М-ли Всеукр. екол. конгресу. Київ : Всеукраїнська екологічна ліга, 2007. 57–65.
68. Стецюк Н.О., Попельнюх В.В. Природоохоронні аспекти використання об'єктів природно-заповідного фонду як важлива умова збереження біорізноманітності // Еколого-правові та соціальні аспекти охорони навколишнього природного середовища : М-ли міжрегіон. наук.-практ. конф. Полтава : Інститут бізнесу, 2007. С. 37–39.

69. Фауна України: охоронні категорії : Довідник. Видання друге, перероблене та доповнене / За ред. О. Годлевської, Г. Фесенка. Київ, 2009. 80 с.
70. Червона книга України. Рослинний світ ; [за ред. Я.П. Дідуха]. К. : Глобалколсалтинг, 2009. 900 с.
71. Червона книга України. Тваринний світ ; [за ред. І.А. Акімова]. К. : Глобалколсалтинг, 2009. 600 с.
72. CBD. 2010b. Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020, including Aichi Biodiversity Targets. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Quebec, Canada. 5.
73. Global Strategy for Plant Conservation. A guide to the GSPC: all the targets, objectives and facts. Completed by S. Sharrock. Richmond: BGCI, 2012, 36 pp.
74. Convention on Biological Diversity, 1992 // www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf
75. Mosyakin Strgei L. & Fedoronchuk Mykola M. Vascular plants of Ukraine nomenclatural Chelklist / Ed. Sergey L. Mosyakin. Kiev, 1999. 346 p.
76. Полтавська територіальна громада // https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0
77. Полтавський район. Матеріал з Вікіпедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Геоботанічне_районування_Української_рсп / [за ред. І.А. Барбарича]. К. : Наукова думка, 1977. 305 с.
78. Стратегія розвитку Полтавської громади // <https://www.rada-poltava.gov.ua/news/20895/>

ДОДАТОК
Додаток А
Картографічні матеріали

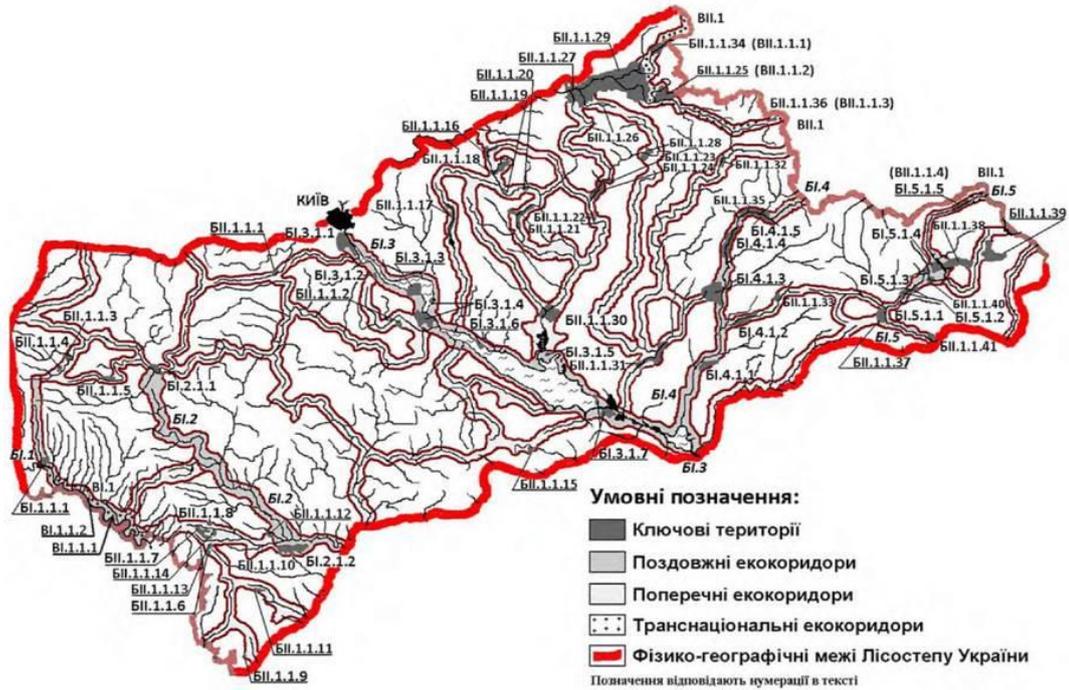

Рисунок А.1 – Картохема екомережі Лісостепу України

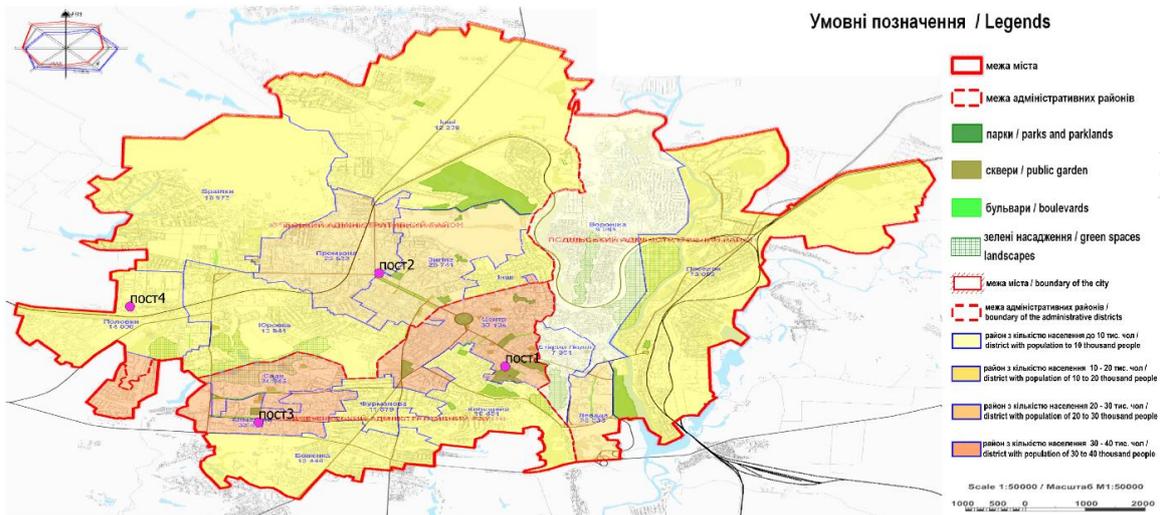

Рисунок А.2 – Зелені насадження м. Полтава (центральної урбоагломерації Полтавської територіальної громади) загального користування (міські парки, сквери, бульвари) із перспективними для заповідання територіями

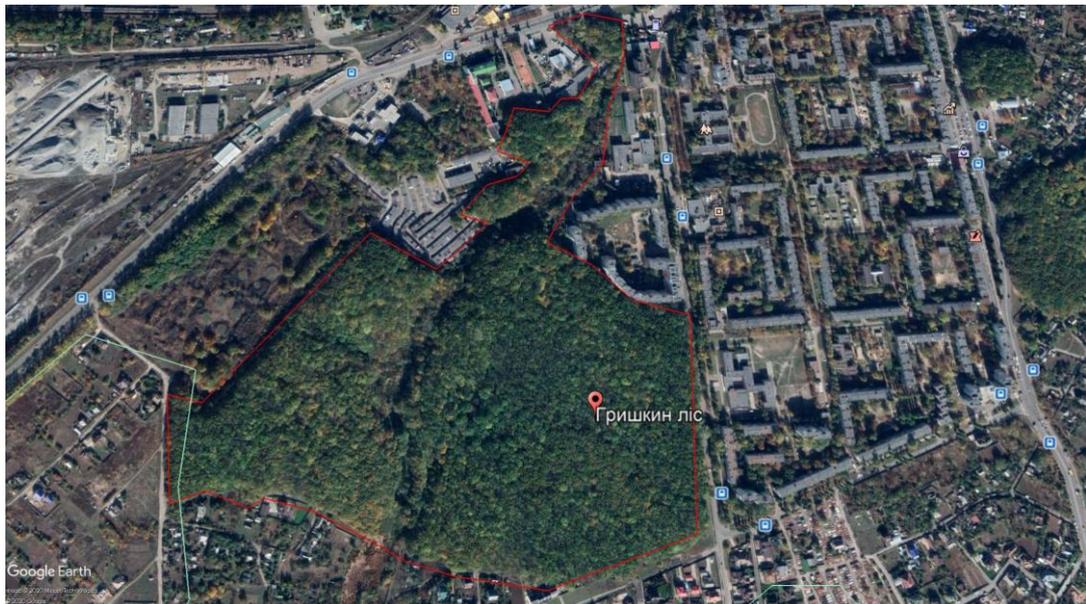

Рисунок А.3 – Урочище «Гришків ліс» – перспективний ботанічний заказник місцевого значення (на карті Google)

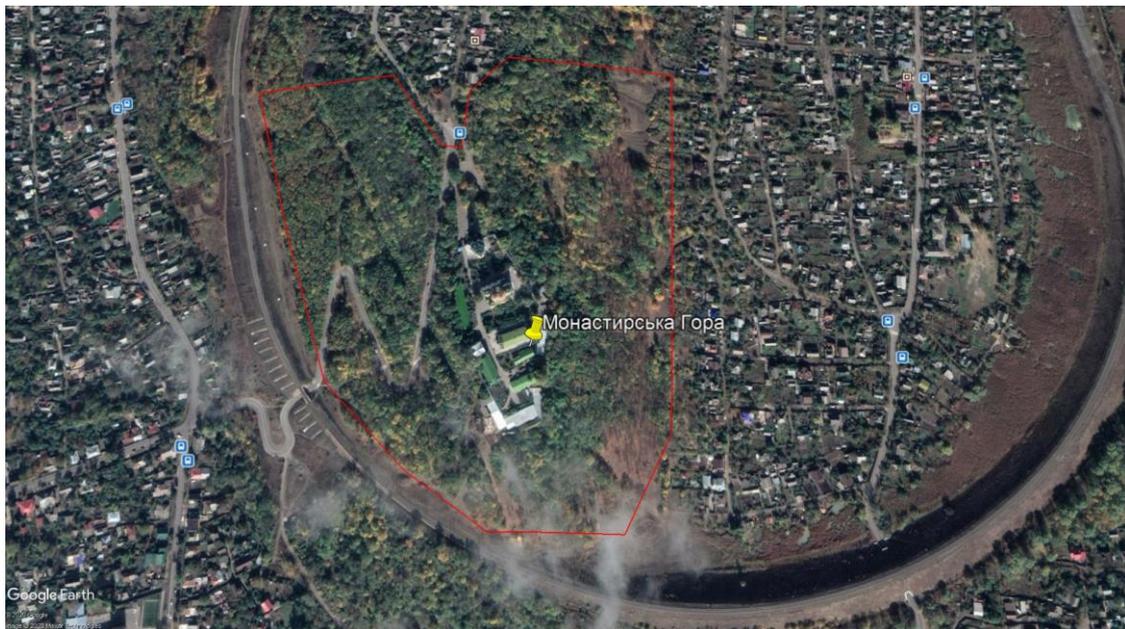

Рисунок А.4. Урочище «Монастирська гора» – перспективна ботанічна пам'ятка природи місцевого значення

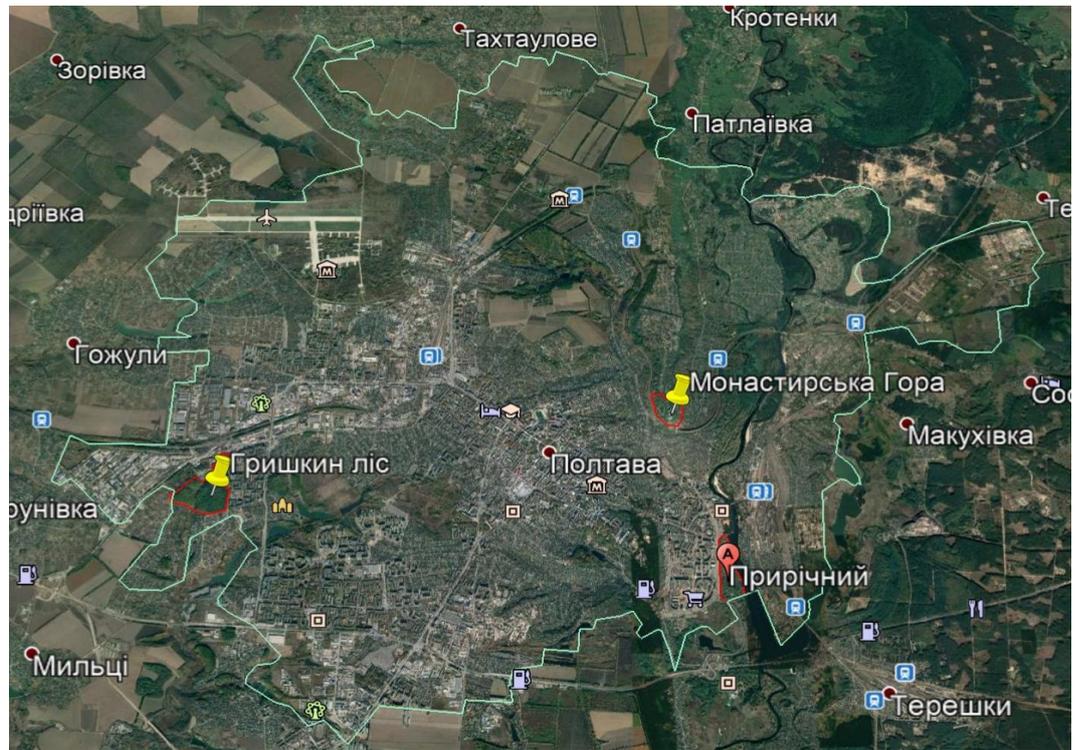

Рисунок А.6 – Загальні межі РЛП «Полтавський» (лінією зеленого кольору позначено межі парку; лініями червоного кольору виділено перспективні природно-заповідні території, які пропонується включити до складу парку: 1 – «Прирічковий парк», 2 – «Гришків ліс», 3 – «Монастирська гора»)

Рисунок А.7 – Урочище «Прирічковий парк» – перспективний ландшафтний заказник місцевого значення

ДОДАТОК Б
Фотоілюстративні матеріали

Рисунок Б.1 – Прирічковий парк в районі водоохоронної зони Ворскли

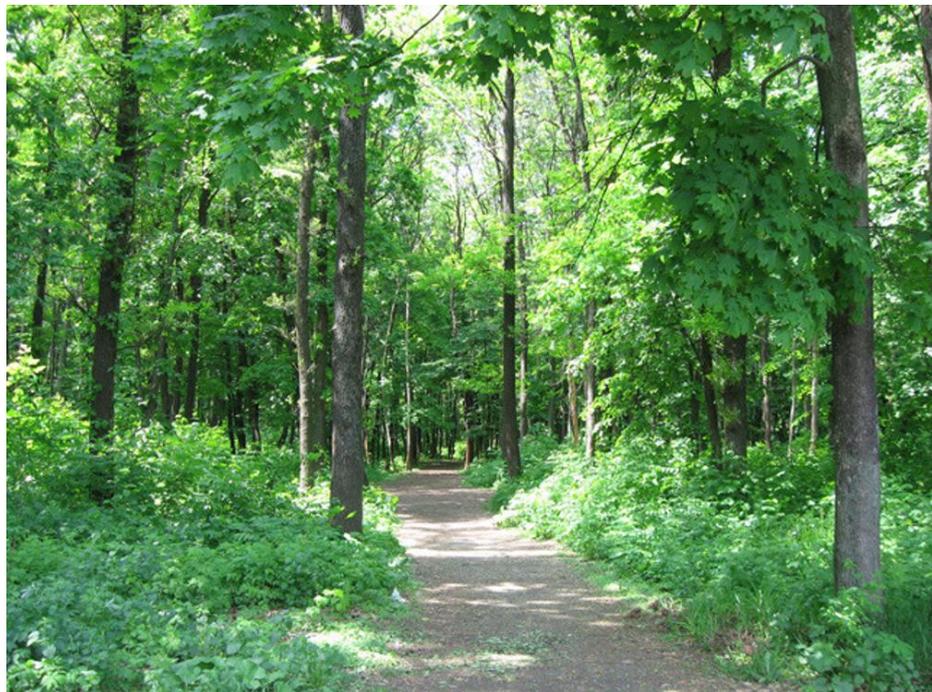

Рисунок Б.2 – Урочище «Гришків ліс» – перспективний ботанічний заказник місцевого значення

Рисунок Б.3 – Урочище «Монастирська Гора» – перспективний об’єкт природно-заповідного фонду Полтавської громади

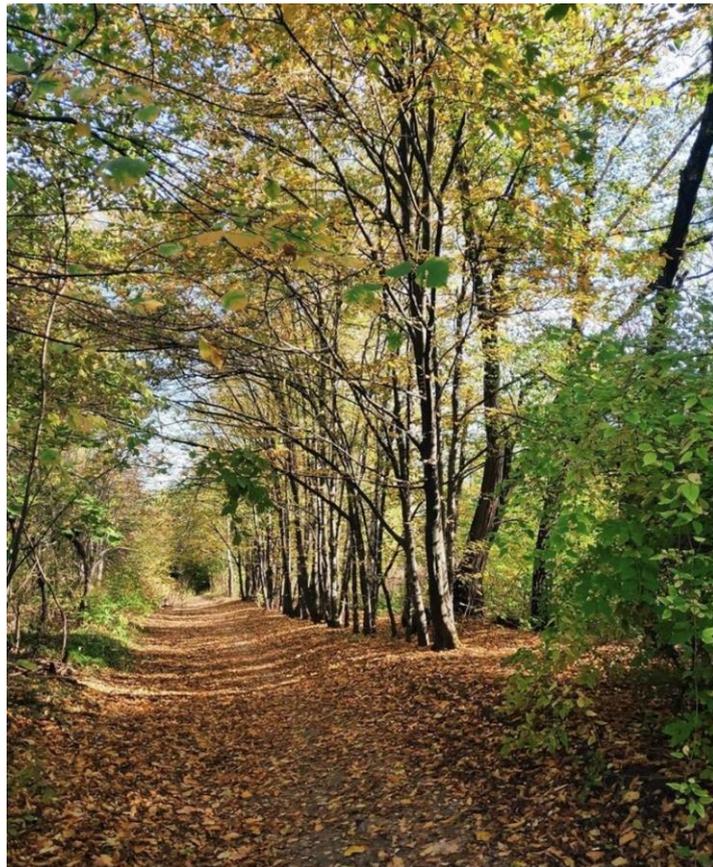

Рисунок Б.4 – «Полтавський міський парк» – парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

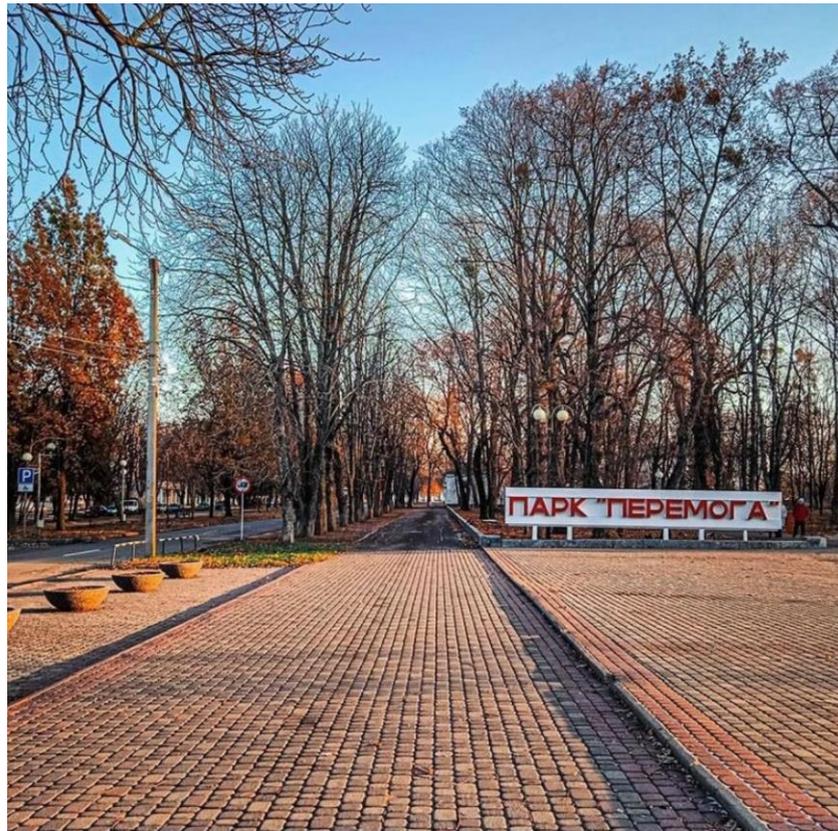

Рисунок Б.6 – Парк «Перемога» – парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

Рисунок Б.7– «Корпусний сад» – парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва

Рисунок Б.8 – Ряст порожнистий (*Corydalis solida* (L.) Clairv.) – стійкий доміант весняного травостою лісового масиву «Гришків ліс»

Рисунок Б.9 – Пшінка весняний (*Primula verna* Huds.) утворює синузії ранньовесняного травостою дереватних насаджень на території «Монастирської Гори»

Рисунок Б.10 – Травостій весняного травостою «Гришкового лісу» утворений синuzією ранньовесняних лісових ефемероїдів

Рисунок Б.11 – Тюльпан дїбровний (*Tulipa quercetorum* (L.) Klokov & Zoz) – лісовий вид, включений до Червоної книги України

Рисунок Б.12 – Лісовий масив «Гришків ліс» на початку весни

Рисунок Б.3 – Барвінок малий (*Vinca minor* L.) – реліктовий лісовий вид із регіональним созологічним статусом (охороняється в Полтавській області) – бере участь у трав'яному покриві «Гришкового лісу»

**Рисунок Б.14 – Мурашники в «Гришковому лісі» –
запорука його здоров'я**

Додаток В

Табличні матеріали

Таблиця 1 – Перелік територій і об'єктів природно-заповідної мережі Полтавської ТГ

(об'єктів – 37, площа – 264,18 гектарів, станом на 01.01.2023 рік)

(*в адресах назви вулиць надаються станом на 01.01.2020 року)

№	Назва об'єкту	Площа, га	Місце знаходження	Дата створення
<i>об'єкти загальнодержавного значення</i>				
<i>парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва</i>				
1	<i>Полтавський міський парк</i>	124,5	Околиці міста Полтави	Постанова Держкомприроди УРСР №25 від 17.07.1977 р.
<i>об'єкти місцевого значення</i>				
<i>заказники ландшафтні</i>				
2	<i>Кротенківський</i>	28,5	с. Кротенки (Сем'янівка), на території Дканського лісництва ДП Диканське довідне лісомисливське господарство (кв. 2 виділи 12,15)	Рішення облради від 27.10.1994 р.
<i>заказники ботанічні</i>				
3	<i>Рожайівський</i>	14,0	окол. с. Рожайівка	Рішенням облради від 21.11.2000 р.
4	<i>Руднянський</i>	14,2	На території Руднянського лісництва ДП «Полтавське лісове господарство» (кв.31 виділи 6-8, кв. 32 виділ 2)	Рішенням облради від 20.12.1993 р.
<i>парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва</i>				
5	<i>Петровський парк</i>	3	площа Леніна	Рішення облвиконкому №135 від 18.04.1964 р.
6	<i>Парк «Перемога»</i>	30,9	просп. Першотравневий, 20	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
7	<i>Корпусний парк</i>	6	вул. Жовтнева, 1	Рішення облвиконкому №135 від 18.04.1964 р.
8	<i>Парк агробіостанції Полтавського педуніверситету</i>	5,25	вул. Моргуна, 6	Рішення облвиконкому №135 від 18.04.1964 р.
9	<i>Парк імені І.П.Котляревсь</i>	5	вул. Фрунзе-Сінна	Рішення облвиконкому №555

	<i>кого</i>			від 24.12.1970 р.
10	<i>Парк на садибі Панаса Мирного</i>	2	вул. П. Мирного 56	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
11	<i>Парк Аграрного коледжу</i>	2,5	вул. Менжинського, 7	Рішення облвиконкому №135 від 18.04.1964 р.
ботанічні пам'ятки природи				
12	<i>Парк обласної лікарні</i>	13	вул. Шевченка, 23	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
13	<i>Парк дослідної станції</i>	1,5	вул. Шведська 86	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
14	<i>Каштанова алея</i>	4	від вул. Сінна до вул. Зіньківська	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
15	<i>Дубовий гай</i>	4,2	вул. Медична, 1	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
16	<i>Бульвар Котляревсь- кого</i>	1	від вул. Леніна до вул. Пушкіна	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
17	<i>Бульвар Гоголя</i>	1,5	вул. Жовтневої до вул. Пушкіна	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
18	<i>Березовий гай</i>	1	вул. Пушкіна 2	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
19	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. Загородна, 43	Рішення облвиконкому №671 від 28.12.1982 р.
20	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. М. Вовчка, 9а	Рішення облвиконкому №671 від 28.12.1982 р.
21	<i>Дуб черешчатий</i>	0,02/1	вул. М'ясоєдова, 27\29	Рішення облвиконкому №671 від 28.12.1982 р.
22	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. Гоголя, 20	Рішення облвиконкому №671 від 28.12.1982 р.
23	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. Пушкіна, 127	Рішення облвиконкому №437 від 16.11.1979 р.
24	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. Алмазна, 16	Рішення облвиконкому №437 від 16.11.1979 р.
25	<i>Каштан Вавилова</i>	0,1/1	вул. Шведська, 86	Рішення облвиконкому №75 від 14.03.1989 р.
24	<i>Дуб черешчатий</i>	0,05/1	площа Слави, 3	Рішення облвиконкому №74

				від 17.04.1992 р
25	<i>Дуб черешчатий</i>	0,05/1	с. Розсошенці, райавтодор	Рішення облвиконкому №74 від 17.04.1992 р
26	<i>Дуб черешчатий</i>	0,02/2	вул. Шевченка, 1	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
27	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	просп. Першотравневий 10	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
28	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	просп. Першотравлений 17	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
29	<i>Дуб черешчатий</i>	001/1	просп. Першотравлений 22	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
30	<i>Дуби черешчаті</i>	0,02/2	просп. Першотравлений 10	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
31	<i>Дуби черешчаті</i>	0,05/3	вул. Козака, 4	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
32	<i>Дуб пірамідальний</i>	0,02/1	вул. Фрунзе, 43	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
33	<i>Дуби черешчаті</i>	0,04/2	вул. Жовтнева, 37	Рішення облвиконкому №531 від 13.12.1975 р.
34	<i>Дуб черешчатий</i>	0,01/1	вул. Фрунзе, 9	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
35	<i>Дуб черешчатий</i>			
36	<i>Дуб черешчатий</i>			
37	<i>Дуби черешчаті</i>	0,04/2	вул. Монастирська, 9а	Рішення облвиконкому №555 від 24.12.1970 р.
перспективні природно-заповідні території				
	Урочище «Гришкин ліс», ботанічний заказник місцевого значення	2	мікрорайон Половки	В перспективі
	Парк Соборного майдану, парк – пам'ятка садово-	1,5	вул. Соборна площа	

	<i>паркового містечтва місцевого значення</i>			
	Парк Аграрного університету, парк – пам'ятка садово- паркового містечтва місцевого значення	4,5	вул Сковороди 1/3	
	Монастирська гора, ландшафтний заказник місцевого значення		Район Христо- Воздвиженського монастиря, селище Червоний Шлях	
	Прирічковий парк, ландшафтний заказник місцевого значення		Водоохоронна зона вздовж обох берегів річки Ворскли, район Левада, вулиця Сако, селище Климівка	

Додаток Г

Публікація автора

Смоляр Н. О., Бездудний В. В. Аналіз кількісних і якісних показників природно-заповідної мережі Полтавської громади (Україна) // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження» (7-8 грудня 2023 року, Полтава). Полтава: НУПІ, 2023. С. 98–101.

Міністерство освіти і науки України
 Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 Інститут ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України
 Департамент екології та природних ресурсів Полтавської ОДА
 University of Natural Resources and Life Sciences Vienna (BOKU), Austria
 Bialystok University of Technology, Faculty of Civil Engineering and Environmental
 Sciences, Department of HVAC Engineering
 Institute of Mathematical Sciences, Faculty of Science,
 University of Malaya, Kuala-Lumpur, Malaysia
 Jamia Millia Islamia, New Delhi, India
 Laval University, Quebec, Canada
 Sindh Madressatul Islam University, Karachi, Pakistan
 Deutsche Gesellschaft Für Internationale
 Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
 Gemeinde Filderstadt, Deutschland
 University of Stuttgart, Stuttgart, Deutschland
 Муніципалітет м. Фільдерштадт, Німеччина
 Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
 Національний університет «Львівська політехніка»
 Національний технічний університет України
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка
 «Київський політехнічний університет імені І. Сікорського»
 Одеський державний екологічний університет
 Сумський національний аграрний університет
 Сумський державний університет
 Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
 Вінницький національний технічний університет
 Запорізький національний університет
 Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
 Харківський національний автомобільно-дорожній університет
 Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет»
 Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
 ТОВ «НЬЮФОЛК НТЦ»
 СП «Полтавська газонафтова компанія»

IV Міжнародна науково-практична конференція «Екологія. Довкілля. Енергозбереження»

Відповідальна за випуск: завідувачка кафедри прикладної екології та природокористування, к. т. н., доцент Оксана ІЛЛЯШ

«Екологія. Довкілля. Енергозбереження» – 2023»: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Довкілля. Енергозбереження» (7-8 грудня 2023 року, Полтава). Полтава: НУПП, 2023. 271 с.

Учасники конференції – міжнародні експерти, почесні гості, науковці, шкільна й студентська молодь та освітяни – розглядають проблеми раціонального використання природних ресурсів, захисту довкілля та енергозбереження, подолання екологічних ризиків та загроз для довкілля в умовах надзвичайних ситуацій та воєнних дій.

Матеріали подано мовами оригіналів. За викладення, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

Оргкомітет конференції.

©Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», 2023 р.

З М І С Т

УПРАВЛІННЯ ГЛОБАЛЬНОЮ ТА РЕГІОНАЛЬНОЮ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ Й ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Смоляр Н.О., Бездудний В.В.

АНАЛІЗ КІЛЬКІСНИХ І ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДИ (УКРАЇНА)... 98

УДК 502.175-047.4(477.53-751.3)

*Смоляр Н.О., к. б. н., доцент,
Бездудний В.В., магістрант*

*Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

АНАЛІЗ КІЛЬКІСНИХ І ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДИ (УКРАЇНА)

У контексті реалізації екологічної політики держави з метою забезпечення національних інтересів було прийнято Указ Президента України від 30 вересня 2019 року «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», серед яких зазначаються й ті, які спрямовані на запобігання втратам екосистемного та біологічного різноманіття, його відтворення та охорону.

Найбільш дієвим механізмом реалізації цих завдань є природозаповідання, оскільки природно-заповідні об'єкти й території є важливими біоцентрами збереження й відтворення біорізноманіття на всіх рівнях (індивідуальному, популяційному, видовому, ценотичному, біотопічному екосистемному, ландшафтному, біомному), а також ті осередки біорізноманіття, з яких біорізноманіття поширюється й на ті місцевості, які деградовані.

Відсоток заповідності конкретної території (природної чи адміністративної) є важливим показником її стану, збереженості природи й екологічної грамотності мешканців. Він вираховується як співвідношення загальної площі всіх природно-заповідних територій та об'єктів території до її загальної площі.

Природно-заповідна мережа Полтавської області станом на 1 січня 2021 року налічувала 393 об'єкти загальною площею 142,79 тис. га, що визначило показник заповідності в 4,97%. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Полтавської області репрезентують: національні природні парки – 2 (площа – 22792,62 га); регіональні ландшафтні парки – 5 (площа – 53056,45 га); заказники загальнодержавного значення – 20 (площа – 41226,9 га) та місцевого значення – 159 (площа – 38492,31 га); пам'ятки природи загальнодержавного значення – 1 (площа – 145 га) та місцевого значення – 137 (площа – 1739,03 га); ботанічний сад загальнодержавного значення – 1 (площа – 18 га); дендрологічні парки загальнодержавного значення – 2 (площа – 20,9 га) та місцевого значення – 1 (площа – 7,64 га); парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 4 (площа – 442,5 га) та місцевого значення – 13 (площа – 179,64 га); заповідні урочища – 48 (площа – 7116,2 га) [2].

Уведення в Україні в 2020 році нового адміністративно-територіального устрою визначило в межах Полтавської області 60 територіальних громад, які знаходяться в чотирьох адміністративних районах – Кременчуцькому, Миргородському, Лубенському та Полтавському.

Проведений аналіз розподілу територій та об'єктів ПЗФ Полтавщини відносно окремих територіальних одиниць виявив, що показник заповідності Полтавської області дещо поступається національному (6,77%) та знаходиться на значно нижчому рівні, ніж європейський. Різняться він і за районами й за територіальними громадами [1].

Показник заповідності окремих територіальних громад коливається в досить широкому діапазоні – від 20,65% (у Кобеляцькій ТГ Полтавського району) до 0,025% (у Терешківській ТГ Полтавського району). А в трьох ТГ (Пришибська, Гоголівська, Ромоданівська) взагалі об'єкти ПЗФ відсутні [1], незважаючи на наявні природні ресурси та добрий стан збереження біорізноманіття окремих територій.

Полтавська ТГ є однією з 24 громад у Полтавському районі. Вона займає площу 54870,0 га, і за цим показником знаходиться на 6-му місці в районі. Однак, показник заповідності (0,46) є одним із найнижчих у розрізі територіальних громад у районі. Пов'язане це тим, що, незважаючи на відносно репрезентативну кількість об'єктів ПЗФ (37) загальною площею 266,36, майже всі вони (36 об'єктів; 97,3%) є точковими, тобто мають площу меншу 50,0 га.

У категоріальному відношенні ПЗФ Полтавської громади представляють:

- заказники (три об'єкти загальною площею всього 56,7 га), із яких два ботанічних («Рожаївський», «Руднянський») та один («Кротенківський») ландшафтний;
- пам'ятки природи ботанічні (26 об'єктів загальною площею 30,24 га): «Березовий гай», «Дуб пірамідальний», сім об'єктів збереження вікових дерев дуба звичайного під однаковою назвою «Дуб черешчатий», «Дуби черешчаті», два об'єкти збереження дубових насаджень під назвою «Дубовий гай», а також «Каштан Вавілова», «Каштанова алея», «Парк Полтавської дослідної станції», «Парк обласної лікарні»;
- парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва (вісім об'єктів загальною площею 179,15 га): «Полтавський міський парк», «Бульвар Гоголя», «Бульвар Котляревського», «Корпусний сад», «Парк аграрного технікуму», «Парк агробіостанції педуніверситету», «Парк ім. Котляревського», «Парк на садибі Панаса Мирного», «Петровський парк».

Майже всі об'єкти ПЗФ Полтавської громади мають місцеве значення й тільки парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк» – загальнодержавне.

Статус заказників забезпечує збереження біологічного різноманіття, зокрема й раритетного. Це – об'єкти природного блоку охорони. Ландшафтний заказник «Кротенківський» створений із метою збереження ландшафтів долин р. Ворскла, а саме – правого корінного берега річки із лучно-степовою й лісо-чагарниковою рослинністю, а також паркового насадження на території пансіонату «Кротенківський». Ботанічний заказник «Рожаївський» є найціннішим об'єктом ПЗФ не тільки Полтавської ТГ, а й Полтавської області, оскільки на його території охороняється рослинний світ лучних степів, у складі якого чисельні популяції рідкісних созофітів – сім видів, включених до Червоної книги України, та п'ять – до регіонального списку. Мета ботанічного заказника «Руднянський» – збереження сосново-дубових насаджень на борівій терасі р. Ворскла з багатим рослинний і тваринним світом, у складі яких – і рідкісні созофіти (два види включені до Червоної книги України, 10 – до регіонального списку).

Статус ботанічної пам'ятки природи забезпечує охороною вікові та меморіальні дерева дуба звичайного (12), дуба піраміадбного (1), гіркокаштану звичайного (1), групи дерев дуба звичайного (2), алеї (1), бульварів і гаїв (5), парків міста (10).

Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва створені з метою збереження цінних паркових насаджень із колекційними блоками, які є зразками зеленого та паркового будівництва, і є цінними в історичному та краєзнавчому аспектах.

Усі природно-заповідні об'єкти Полтавської громади виконують важливі екологічні, краєзнавчі, рекреаційні та просвітницькі функції. Вони є об'єктами екскурсійної та полігонами еколого-просвітницької діяльності.

Одним із найціннішим і еталонним об'єктом ПЗФ колекційного блоку в межах Полтавської громади є парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський міський парк». Створений як об'єкт ПЗФ колекційного блоку, в межах нього охороняється й спонтанне природне біорізноманіття, зокрема й цінний лісовий масив природнього походження «Яківчанський ліс» – останець природних дібров, так званого, «зеленого кільця» Полтави.

Для стабілізування екологічного стану території громади, реалізації ідей стійкого розвитку на рівні громади важливими є й питання підвищення показника заповідності, зокрема шляхом створення нових об'єктів ПЗФ. Нами в попередніх публікаціях [1] наголошувалося на заповіданні лісового масиву в межах Полтави «Гришків ліс», природних та напівприродних місцевостей у районі Монастирської гори, природних комплексів лівого берега р. Ворскла районі села Вакуленці (соснові

насадження, вологі ліси із тополь та вільхи, водойм та заплавних лук), водоохоронні зони річок Ворскли й Коломаку в районі Прирічкового парку та інших територій – осередків збереження біорізноманіття.

Використані інформаційні джерела:

1. Голік Ю. С., Смоляр Н. О., Остапенко П. О., Чепурко Ю. В. *Особливості розподілу територій і об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України // Екологічні науки. 2021. Вип.6 (39). С. 171–177.*

2. *Природно-заповідний фонд Полтавської області : Реєстр-довідник / Смоляр Н.О. Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. 149 с.*

3. *Регіональна екомережа Полтавщини / колектив авторів під заг. ред. О.М. Байрак. Полтава : Верстка, 2010. 214 с.*

4. *Смоляр Н.О., Гостудим О.М. Сучасна природно-заповідна мережа м. Полтави та перспективи її оптимізації // Географія та екологія Полтави : Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ конф. Полтава : Верстка, 2008. С. 7–17.*